

DIENORAŠTIS

1884 [m.] sausio 2 [d.]

Jau seniai ketinau rašyti dienoraštį, bet šio sumanymo vis neįvykdydavau. Mano gyvenimas buvo pernelyg paprastas ir monotoniškas, kad būtų vertėję vargti užrašinėjant kasdienius įvykius. Nes koks gi paprastai būna jaunos merginos dienoraščio turinys? Meilė – štai vienintelė dienoraščio verta tema, o jos iki šiol man ir trūko. Nors gyvenu labai uždarą gyvenimą, man netrūko progų pabendrauti su vyrais, kurie mane daugiau ar mažiau domino. Tačiau meilės – tyrosios, tikrosios meilės – nė vienam iš jų nejaučiau. Eidama 18-tuosius metus pajutau simpatiją vienam vyrui – ji vos nevirto meile. Jo vardo čia neminėsiu, nes jo atminimas jau seniai seniai išnyko iš mano širdies – dar tais laikais, kai pirmąkart supratau, jog jis nebuvo vertas mano pirmosios, nekaltos meilės. Nuo to laiko visa savo nesuterštos širdies galia, visa lakios fantazijos jėga ilgėjausi būtybės, kuri atitiktų mano idealą, kuriai galėčiau dovanoti visą savo meilę ir kuri savo meilę dovanotų man. Bet veltui! Esu perskaičiusi daug, labai daug knygų ir turiu pasakyti, kad manęs niekada itin nežavėjo jose aprašomi gražūs vyrai – mane labiau traukė tie, kurie spinduliavo vyriškumą, stiprų charakterį ir taurumą. Kaipgi būčiau galėjusi įsimylėti vieną tų neatsakingų, margų drugelių, kurių visas žavesys – margi sparneliai, ir po kurių gražia išvaizda teslypi pasaulis, pilnas tuštybės, nepastovumo ir neprincipingumo? To niekada nebūčiau įstengusi padaryti, tad ir pati buvau kiek nepastovi, bet tik tiek, kiek leido mano savigarba ir griežčiausios padorumo taisyklės. Kadangi esu gerokai jaunesnė už penkias savo seseris, jau nuo pat kūdikystės laikausi nuo jų atstu; prie tokios mano atskirties taip pat nemažai prisideda ir tai, kad mano pažiūros ir auklėjimas apskritai yra kitoks nei jų. Netekau tėvo, kai buvau devynių mėnesių, ir nors mano amžinybėn iškeliavusi motina karštai ir nuoširdžiai mylėjo visus savo vaikus, buvo visiškai suprantama, kad jaunėlei vargšei našlaitei ji skyrė daugiausia meilės ir švelnumo. Iki pat jos gyvenimo pabaigos (1883 [m.] balandžio 2 [d.], pirmadienio, pusės trijų popiet) aš buvau brangiosios velionės numylėtinė. Dėl šios aplinkybės, taip pat dėl nuomonių bei amžiaus skirtumo tarp seserų ir manęs man teko patirti kai kurių nemalonumų, nes seserys labai lengvai pamiršta, kad jos daug vyresnės už mane, ir jauną, guvią mergaitę vertina pagal savo amžių. Be to, savyje nešioju po šaunią porciją užsispyrimo ir jautrumo, o mano švelnioji širdis ne visada sugeba išlaikyti pusiausvyrą tarp šių dalykų, tad konfliktai kartkartėmis tiesiog neišvengiami. Kartais norėčiau pakilti aukščiau, į tuos takus, kuriais vyro dvasia gali klajoti kada panorėjusi, o mano seserys (bent kai kurios jų), priešingai, tvirtai laikosi įsikibusios moteriškumo, kuris lengvai virsta smulkmeniškumu.

Šio nuošalumo pasekmė tokia, kad mano charakteris yra gerokai uždaresnis, nei būtų galėjęs susiformuoti kitomis aplinkybėmis. Aš buvau gabi, stropi mokinė, motinos ir mokytojų pasididžiavimas, o mano vienintelė aistra buvo skaityti knygas. Šitaip ilgainiui manyje susikūrė savitas keistas pasaulis, kupinas pačių įvairiausių rašytojų minčių ir mano pačios lakios fantazijos vaizdinių. Tai sukėlė pašėlusį chaosą, ir stengdamasi jį bent kiek sutramdyti, tapau ne pagal amžių rimta ir tyli. Anksčiau buvau labai šneki ir atviraširdė, bet mano seserims vadinamieji „jaunėlės“ fantazavimai ėmė įkyrėti, tad įpratau savo mintis pasilikti sau ir retai teatsiveriu tiek, kad leisčiau kitam pažvelgti į savąjį svajonių pasaulį. Jau daug žmonių suklydo vertindami mano charakterį, nuo pat vaikystės toji blyški, rimta, iš pažiūros šalta mergaitė daug kam atrodė keistoka.

Aš šneku, juokiuosi, šmaikštauju visai kaip kiti; nedėmesingas stebėtojas, nieko nenučiuokiantis apie mano nematomąjį stebuklą pasaulį, galėtų nesunkiai mane palaikyti lengvabūde ir priskirti prie

tų, kurios vadinamos „mūsų jaunosiomis damomis“, t. y. laikomos lengvabūdiškumo, tuštybės, nerūpestingumo, dabitiškumo ir pan. mišiniu. Kokia kartais atrodau pati sau? Kaip tie stiklo paveikslėliai, kabinami ant lango. Jeigu oras rūškanas, tematai dėmėtą stiklo šukę. Bet kai šviečia saulė, šukė tampa aiškiu, ryškiu, maloniu paveikslu Taip ir man. Įstumk mane į kasdienybės atmosferą, elkis su manimi nedraugiškai, įsakmiai, būk su manimi beširdis ir regėsi charakterį, ydingą ir silpną. Bet parodyk šiltą, nuoširdų susidomėjimą manimi, būk man mielas ir geras, apšviešk meilės saulės spinduliais negražų, tamsų paveikslą, ir pažvelk! – dėmės susilieja į darnią visumą, ydos pranyksta, o geroji mano charakterio pusė išryškėja¹.

Turiu anglų kalbos profesorių – garbingą, pagyvenusį poną, didelį pasaulio ir žmonių žinovą; jis mane ypač pamėgo ir todėl stengėsi išanalizuoti mano charakterį. Ilgą laiką jam nesisekė, nes buvau – kaip paprastai būnu su žmonėmis, kurių gerai nepažįstu, – labai nekalbi ir nedrąsi. Bet tada jis man pradėjo rodyti gražiosios anglų literatūros lobius, jo vedama įžengiau į puikiuosius plačiuosius laukus, pajutau pažįstamą dvelksmą, vėl atsidūriau savo numylėtame idealiajame pasaulyje, kuriame man nereikėjo bijotis nei pašaipos, nei atstūmimo, ir štai – kerai išsisklaidė, raktas mano charakteriui atrakinti buvo rastas. O dabar – apie tikrąjį mano dienoraščio tikslą. Tiesą sakant, net negalėčiau jo pavadinti dienoraščiu, nes neketinu čia užrašinėti kasdienių įvykių, – aprašysiu tik tokias akimirkas, kuriomis iš tiesų gyvenu, kitaip tariant, kai esu drauge su savo širdies vyru. Šių pastabų niekada nebūtų buvę (nes esu jau dvidešimt dvejų, taigi panašioms dalykams per sena...), bet mano ilgesys, mano svajonė išsipildė: suradau vyrą, kuriam galiu paaukoti visą savo širdį, nebijodama už tai sulaukti pajuokos. Kaip man apmaudu, kad jaunystėje buvau taip įbauginta ir netekau taip daug pasitikėjimo savimi. Puikiai suprantu, kad neturiu tų išvaizdos savybių, kurios leistų supančioti vyrui širdį, ir todėl mane nuolatos kankina įsitikinimas, jog negaliu būti mylima, o mintis, kad koks nors vyras tik iš nuobodžio ar manęs gailėdamasis ims žaisti mano švenčiausiais jausmais, įvartytų mane į nevilgtį. Mano uždarumas turi dar vieną trūkumą. Mano širdyje – *Jis*, mano Kilnysis, numylėtasis, įkūnytasis idealas; kai jo nėra, mano lūpos paplūsta meilės, kurią nešioju širdyje, žodžiais, tačiau kai jis greta – esu tokia nekalbi ir šalta, kad net kartais pati savęs nekenčiu. Neseniai jis man pasakė, kad gamtą aš mylinti labiau nei jį! Taip, myliu gamtą, myliu ją aistringai ir jau nuo vaikystės buvau imli jos grožiui. Mane gali tiesiog apžavėti gražiai paspalvintas debesėlis, paprasta gėlėlė, bet visų pirma – mano brangusis, mielasis mėnulis. Pastarąjį garbinu taip, kad tai kone primena senolių stabmeldystę, tik kad nesimeldžiu jam tiesiogiai. Bet jis nuo seno buvo man draugas ir, tikiuosi, juo liks. Miškas ar kokia žavi vieta gali man sukelti gyvą, ilgalaikį įspūdį; bet kas visa tai, palyginti su jausmu, traukiančiu mane prie mylimojo. Ketvirtis valandos su juo bjauriausiame žemės užkampyje man brangesnis už valandas, praleistas su kitu gražiausioje vietoje. Šiandien ir vakar mačiau jį tik pro langą: jis žaidė su kanarėle, o aš tam mažam kvailam paukšteliai pavyduliavau. Gal jis mielesnis jam nei aš? Viešpatie, jeigu ši knygelė patektų jam į rankas, ką jis pagalvotų apie mane? *Jis* – rimtas, mąslus, taurus vyras, visų vyrų geriausias, šalia kurio mano būsimasis svainis ir visi kiti vyrai išnyksta kaip ūkanos saulėje. (Beje, savo būsimąjo svainio ir jo sužadėtinės tikrai negalėčiau pavadinti savo numylėtiniais. Manąjį prielankumą jie gražina su kaupu, nors man to ir neparodo. Man jie pernelyg smulkmeniškai ir nesimpatiški, o aš jiems per didelė nenuorama ir stačiokė. Vaikystėje mane labai traukė būtent prie šios sesers, tačiau ji su manimi visada elgėsi taip nesupratingai ir nemeiliai, kad nuo savo meilės visiškai išgijau.)

Viešpatie gailėstingasis! Mano vargšė knygelė dabar vos nepateko svainiui į rankas – siaubas ima apie tai pagalvojus. Išsakyti kokią nemalonią tiesą jo sužadėtinei – tai viena iš septynių mirtinų nuodėmių. Ko jis čia vaikšto kiekvieną dieną? Man tai nesuprantama. Iš įpratimo? Ele, nebūk bjauri. Bet tai įkyru – jiems mat reikia nuolatos būti kartu, dar žmonės ims apie tai šnekėti, o aš, nors šitaip myliu savo poną Doktorą, matausi su juo taip retai. Šiandien sapnavau keistą sapną, nors beveik visą naktį nemiegojau. Buvau didelėje, tamsioje bažnyčioje, greta manęs stovėjo daktaras Basanavičius ir

¹ Plg. 1884 m. vasario 15 d. Elės laišką Basanavičiui. [Čia ir toliau žr. knygoje *Mano tėvynė – prie jo širdies: Gabrielos Eleonoros Mol-Basanavičienės dienoraštis ir laiškai*, parengė Vaidas Šeferis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009. – Red.]

Kamilė, priešais mane – kunigas, mes turėjome būti sutuokti, t. y. aš ir daktaras Basanavičius. Niekur nedegė šviesa, buvome paprastais drabužiais, o kunigas vilkėjo tik savo ordino abitu ir turėjo užsikabinęs stulą. Man buvo neapsakomai baugu. Kunigas čiupo man už rankos, apvyniojo ją stula, aš netekau sąmonės ir susmukau. – Karla, ką reiškia sapnuoti sutuoktuves? – Mirtį. – Nuoširdžiai dėkui! Bent jau mirsiu vien aš, o ne jis, dar galintis žmonijai būti toks naudingas. Vakar vakare tarp manęs ir mano mielosios Kamilės, kuriai jau taip pat teko patirti sunkių išbandymų, įvyko keistas pokalbis. Aš jai visiškai atvirai prisipažinau, kad tvirčiausias ryšys, siejantis mane su gyvenimu, – meilė Doktorui. [*Užbraukta 19 eilučių.*] [...] gavusi puikiausią išsilavinimą. Kokia ji visada buvo išdidi ir atžari! [*Užbraukytos 7 eilutės.*]

Savo mamą mylėjau tol, kol turėjau, dabar man beliko prisiminimai. Artimų giminių, kuriuos galėčiau mylėti, neturiu daug. Mano [*Užbraukta 11 eilučių.*] [...] yra guvi, linksma, jai jau teko karčiai nusivilti ir ji patinka vyrams. Man ji mieliausia iš visų seserų, ir ištikimiausia. Man būtų beveik mieliau, jeigu gyvenčiau pasaulyje viena pati, tada galėčiau pasiaukoti ant meilės altoriaus. O dabar! Ak viešpatie, kokia neapsakomai nelaiminga kartais jaučiuosi. [*Užbraukytos 8 eilutės.*] Netrukus po motinos mirties man pasipiršo vienas padorus pasiturintis prekybininkas. Kokią teisę turėjau padaryti jį nelaimingą? Neturėjau jam pasiūlyti visiškai nieko – nemylėjau jo prieš vestuves, o po vestuvių su savo charakteriu būčiau ėmusi jo nekęsti. – – – –

Vakar buvo kuo gražiausias, puikiausias žiemiškas oras, o šiandien – šaltas, niūrus rytas. Liūdnomis akinus žvelgiu į dangų, nes jis labai lengvai gali atimti iš manęs šiandienį pasimatymą. Šiandien, tiesą sakant, neturėčiau čia nieko rašinėti, bet aš privalau! Man taip baugu, širdį slegia, o iki ketvirtos dar toli. Šiandien kalbėjomės su [*Užbraukta 10 eilučių.*] [...] į pasaulio šalis turime išsiskirstyti, nors aš nežinau, kaip tai padarysime, nes yra tik keturios pasaulio šalys, o mes esame penkios. Kas jeigu viena keliautų tiesiog į dangų? Paskutiniu metu mane lanko keista nuojauta – pasaulis man atrodo toks svetimas ir šaltas, tarsi neilgai jame beužtrukčiau: juk mylimiausiojo vaiko vieta šalia motinos. Aš neprieštarauju Onos vestuvėms; bet profesorius Burgsdorfas mane vakar įspėjo, o ir kiti sako tą patį, kad jam parduotuvė rūpinti labiau negu ji². Menkai jį tepažįstu, nors teko girdėti, kad jis esąs mielas, linksmas vyriškis, bet vis viena jaučiu jam kažkokią antipatiją, ir jeigu jis mano seserį padarytų nelaimingą, imčiau jo nekęsti. Mums patarė ją įspėti, norėtume tai padaryti, bet juk tai atrodytų labai egoistiška. Net mintis, kad turėčiau iškelti svetur ieškodama guvernantės duonos, man nepakeliama. Tokiai išdidžiai ir jautriai kaip aš – paklusti kažkokiai moteriai, kuri pranašesnė už mane tik savo pinigais, ir užuot leidus savo sielai džiaugtis aistringai mylima laisve, visą savo laiką, visas savo mintis skirti neišauklėtiems vaikams, asmenuoti su jais veiksmažodžius su galūnėmis *-er*, *-re* ir *-oir*³ – man, visada tingine laikyti lepūnėlei, tai būtų karti duona. Vis dėlto mielu noru atnašaučiau šią auką, jeigu tik žinočiau, kad jis ją myli ir kad ji bus laiminga. Ji yra ūmaus, neapsakomai emocingo charakterio ir myli jį – o jeigu jis viską tik šaltai apskaičiavo? Ką gi mes čia beprišnekėsime? Ji astringa, jis malonus, miklus, saldus kaip medus. Neneigiu, kad galbūt jis ją taip pat myli, bet apie tyrąją, šventąją meilę, nuo kurios mūsų mylima būtybė nušvinta skaidrios šviesos spinduliais, o paprasčiausia mintis apie mylimąjį virsta malone, šiuo atveju negali būti nė kalbos. Vargšė mergaitė! Tu visai kito amžiaus nei aš, ir jis taip pat. [*Užbraukta viena eilutė.*] [...] didelis skirtumas, ir todėl jūsų meilė plėtojosi kitaip nei manoji. Čia nedaug ką galima padaryti, tad viską palieku likimui. Apskritai tapau visai kita būtybe. Seniau džiaugiausi gyvenimu, buvau nerūpestinga, net lengvabūdiška. O dabar mane apėmė nenusakomas jausmas. Nei mano draugai, nei pažįstami, nei pramogos, niekas niekas manęs nebedomina, bet esu apimta švelnios nuotaikos. Norėčiau, kad visi žmonės būtų laimingi, norėčiau turėti pinigų, kad galėčiau sušvelninti pasaulio vargą. Man rūpi vienintelis, gyvas, žėruojantis jausmas – mano meilė; man tėra vienintelė ideali būtybė – tai jis. Ši meilė neįsiplieskė manyje lyg nuo žaibo kirčio, ne! Lėtai, bet neišraunamai leido ji savo šaknis, kol apėmė visą mano

² Kalbama apie vyriausiosios sesers Onos siuvimo reikmenų parduotuvę, iš kurios pajamų tikriausiai gyveno visa šeima; plg. Jonas Basanavičius, *Mano gyvenimo kronika ir nervų ligos istorija. 1851–1922*, Vilnius: Baltos lankos, 1997, p. 87 (toliau – *Autobiografija*) bei šios knygos įvadą. Elė veikiausiai susijaudino sužinojusi, jog Ona ketina tekėti.

³ T. y. mokyti prancūzų kalbos. Elė turėjo šios kalbos mokytojos diplomą.

esybę. Mintis, kad kada nors, galbūt netrukus, turėsiu su juo išsiskirti, man lyg kančia. Apskritai per savo dažnas bemieges naktis, per nuolatinį minčių perkratinėjimą galiu prisišaukti džiovą. Pati mirtis būtų saldi šalia jo, o gyvenimas ir mirtis be jo – didžiausia kankynė!

Gyvenime be meilės,
kas Tu esi?
Tu šaltas ir niūrus
Lyg kapo tamsa,
Lyg rudens naktis
Be žvaigždžių spindesio,
Be mėnulio grožybių!
Gyvenime be meilės, tu – baisus vargas,
Gyvenime be meilės, tu – mirtis.

Turiu daug ydų, daug ydų ir silpnybių, pripažįstu tai, bet meilė taurina, ir galvodama apie jį neįstengiu galvoti apie blogus dalykus. Mylimojo paveikslas taip užpildo moters širdį, jog jo trūkumams joje beveik nelieka vietos.

Taip pat esu pavydi. Ne taip neprotingai kaip Ona, tikrai ne, manau, meilei tai per žema. Pavydulčiau viskam, kas jame pažadina grožio pajautą ir jam patinka. O, aš norėčiau būti graži, tik jam graži, kad amžinai prikaustyčiau jo žvilgsnį. Jo kanarėlei taip pat pavydulčiau, nes – jis bučiuoja ją. Mintis apie tai, kad prieš mane jį galbūt mylėjo jau daug kitų – – – –

Oras nesikeičia, aš karštingai nekantrauju. Nė vienas saulės spindulys neprisiskverbia pro tamsių debesų sieną, o mano mielas mėnulis šiandien irgi vargu ar mums parodys savo išblyškusį veidą. Taip tamsu, kad vos ką bežiūriu, o nuo to mano ir šiaip bjauri rašysena tikrai nepagražės. Sakoma, kad rašysena išduoda charakterį, – čia tai galėčiau save nuoširdžiai pasveikinti.

Gerai sumaniau visas šias mintis išlieti popieriuje – mano galva tapo lengvesnė. Kamilė čiuožkyloje, po pietų eis vėl. Aš jai nepavydžiu. Sudie, mano dienoraštėli; pamėgau tave, bet šiandien jau privalau baigti, mane kviečia.

Šeštadienis, 84. I. 5.

Vakar man buvo liūdna diena, nes jis man pasakė, kad mėnesio pabaigoje išvyksias iš Prahos. Kanalo parke mes atsisveikinome su ta vieta, kurioje pirmą kartą kalbėjomės⁴. Laikydamas mane glėbyje, jis tarė, kad reikia skirtis. Negaliu to suvokti. Ką šnekėjome paskui, amžinai liks mudviejų paslaptis, net čia jos neužrašysiu: jokiai akiai nevalia perskaityti to, ką tąkart kalbėjo jo brangiosios lūpos, bet man šis vakaras liks neužmirštamasis. Atsigulčiau skaudama galva ir nemiegojau beveik visą naktį, nes mintys šėlo kaip padūkusios.

Jaučiuosi taip, tarsi mano širdis tuojau išsoktų iš krūtinės, tačiau turiu atrodyti rami. Kamilė pastebėjo mano būseną, ir aš jai užsiminiau apie jo išvykimą. Ji tvirtina, esą jis neturėjęs teisės pradėti su manimi pažinties žinodamas, kad iš to nieko negali išeiti. Negaliu jai pritarti. Kad ir ką jis darytų, mano akyse tai visada teisinga, nes aš jį myliu. Ne veltui sapnavau tą sapną. Neapsakomai bijau išsiskirti su juo. Pirmąkart susiejau savo širdį su vyro širdimi, o dabar turiu ją atplėšti, turiu išleisti jį į platųjį pasaulį. Pasigailėk manęs, Viešpatie, mano drąsa tirpsta. Kol žinau, kad jis netoliese ir aš galiu su juo pasikalbėti, dar įstengiu gyventi, bet paskui, dieve mano, kaip paskui?

Sekmadienis, 84: I. 6. (Trijų Karalių diena)

⁴ Kanalo parkas (ček. Kanálova zahrada, arba Kanálka; vok. Kanalischer Garten) – vienas gražiausių anų laikų Prahos parkų, pavadintas jo įkūrėjo grafo Kanalo de Malabailos (Canal de Malabaila) vardu. Tai buvo mėgstamiausia Elės ir Basanavičiaus pasivaikščiojimų vieta, minima dienoraštyje daug kartų.

Vakar buvau su daktaru Basanavičiumi Senamiesčio rotušėje⁵ pasižiūrėti didžiojo Brožiko paveikslu („Janui Husui skelbiamas mirties nuosprendis“)⁶. Paveikslas nuostabus, ir buvo dvigubai maloniau, nes galėjau jį apžiūrėti su juo. Kokios neapykantos kupini kunigų veidai! Janas Husas kelia savo išblyškusį, sielvartingą, įkvėpimo ir rezignacijos persmelktą veidą į dangų. Tada dar apžiūrėjome kitus eksponuojamus paveikslus ir per miesto parką patraukėme namo⁷. Koks puikus buvo kelias ir kaip dažnai jis mane bučiavo. Buvau liūdna, nes artėjantis jo išvykimas neišaina man iš galvos, bet kartu buvau laiminga, nes jis pasakė, kad labai jam patinku ir kad jam būsią sunku išvykti iš Prahos.

Sekmadienis. Bjauresnio oro nebūna; lietus, neišbrendamas purvas. Ėjau su Daktaru pasivaikščioti į arklių turgų⁸. Ši diena man liks nepamirštama. Nesugebėjau ir nesugebu jo iki galo suprasti ir iki šiol tebemanau, kad jis su manimi tik juokauja.

Pirmadienį jo visai nemačiau, net pro langą. Buvau suirzusi, tik laiškas nuo mano mielosios Fani⁹ kiek praskaidrino man nuotaiką.

Antradienis, 84. I. 8. Aš tokia nelaiminga, irzli ir liūdna, kad norėčiau kuo toliau pabėgti nuo visų žmonių. Keldamasi rytą noriu, kad jau būtų vakaras, o eidama gultis noriu, kad būtų rytas. Nors šiek tiek negaluoja mano kūnas, prasta nuotaika kyla iš mano sielos. Mintis apie jo greitą išvykimą kartina man gyvenimą. Be to, pasimatysiu su juo tik penktadienį, ir tai tik jeigu bus palankus oras. Dieną galvoju apie jį, naktį apie jį svajoju. Ar jis mane taip pat dažnai prisimena? Vargu! Vyrai ne tokie atsidavę.

Popiet stovėjau prie lango; jis taip pat priėjo prie lango, bet tik valandėlei, pasiuntė man bučinį, aš jam irgi. Popiet su Karlaėjome į panelės Bager vestuves. Vestuvės mane visada taip keistai nuteikia, man visada taip baugu. Kažin, ar ir man bus kada nors lemta stovėti prie altoriaus su mylimu vyru? Kaip turi plakti širdis žinant, kad visiems laikams priklausai jam. Laimingoji nuotaka! Kokia ji buvo graži ir patenkinta. Kunigas pasakė labai gražią kalbą, o aš visą laiką meldžiausi už nuotaką, daktarą Basanavičių ir save. Kokia beviltiška ateitis manęs laukia. Vakare buvau pas Tesarius tik tam, kad sutrumpinčiau dieną. Buvau karštligiškai linksma, su visais pokštavau, o tuo pačiu metu jaučiau širdyje žiojinčią tuštumą. Kaip slenka dienos! Jau greičiau tas penktadienis ir gražus oras. Vakare taip pat buvau pristatyta ponui Doležalui.

Trečiadienis, [sausio] 2 [d]. Puikus, šiltas oras ir mėnesiena. Daktaras Basanavičius buvo bibliotekoje, ir aš sumaniau eiti jo pasitikti, o jeigu kartais jo nesutikčiau, užsukti pas Tesarius. Bet sutikau jį Vaclovo aikštėje. Kaip buvo puiku! Iš pradžių nuėjome į miesto parką, o paskui pasukome Filosofų taku. Malonus oras, mėnesiena ir jo miela draugija! O kad taip būtų visados! Ėjome už parankės, kalbėjomės, bučiavomės ir t. t. Jis vėl man uždavė tą patį klausimą, kurį jau tiek kartų yra uždavęs. Kažin ar juokais, ar rimtai? Nežinau. Kai padedu galvą jam ant krūtinės, jaučiuosi taip palaimingai ir gerai, apsaugota nuo viso pasaulio, o jis mane taip greitai paliks!

Ketvirtadienis, [sausio] 10 [d]. Vakare per anglų kalbos pamoką tarp manęs ir profesoriaus Burgsdorfo įvyko ilgas pokalbis apie mano santykius su Daktaru, apie meilę apskritai. Jis tvirtina, kad mylinti mergaitė yra ir turi būti pasiryžusi didžiausiai aukai. Jeigu būčiau pasaulyje pati viena, žinau, ką norėčiau padaryti; [*Užbraukytas vienas žodis.*]

⁵ Tai ta pati rotušė, kurios nuostabaus laikrodžio (ček. Orloj) apžiūrėti turistai iki šiol plūsta į Prahą. Senamiesčio rotušė vadinama todėl, kad anuo metu Praha administraciškai buvo sudaryta iš kelių savarankiškų miestų – Senamiesčio, Naujamiesčio, Pilies ir t. t., – kiekvienas jų turėjo savo rotušę.

⁶ Vaclovas Brožikas (ček. Vaclav Brožík, 1851–1901) – vienas žymiausių XIX a. pabaigos čekų dailininkų, akademizmo krypties atstovas. Elė su Basanavičiumi veikiausiai buvo apžiūrėti jo 1885 m. nutapyto paveikslu „Janas Husas Konstanco susirinkime“ (ček. „Mistr Jan Hus na koncilu kostnickém“).

⁷ Miesto parku (vok. Stadtpark) buvo vadinamas XIX a. pabaigoje Karolio aikštėje (ček. Karlovo náměstí) įkurtas parkas, kuris išliko iki šiol.

⁸ Arklių turgus – šiandienė Šv. Vaclovo aikštė, kuriai šis pavadinimas buvo suteiktas tik 1848 m. Prieš tai ji buvo vadinama Arklių turgumi (ček. Koňský trh, vok. Roßmarkt). Prahos gyventojų kalboje naujasis pavadinimas galutinai prigijo tik XX a., Elė savo dienoraštyje abu pavadinimus vartoja pramaišiu.

⁹ Fani Hameršmit (vok. Fanny Hammerschmid), Elės draugė, dienoraštyje minima dar kelis kartus. Fanny – tai trumpoji Pranciškos (vok. Franziska) vardo forma.

Penktadienį, [sausio] 11 [d.], ėjau pasitikti daktaro Basanavičiaus, o tada pasukome mūsų Filosofų takeliu. Buvo nešalta, kartais išlįsdavo mėnulis, bet buvo labai vėjuota. Daktaras Basanavičius turėjo dukart vytis savo skrybėlę, o ir manoji nutarė pasivaikščioti. Mes valgėme saldinius, dėl to labai saldžiai bučiavomės, gynėmės nuo vėjo, o aš kaip visada jo draugijoje buvau rami ir laiminga. Jis man sakė negalys mylėti, bet Elė jam labai patinkanti, ir kad jis nesutiksiąs atlikti tam tikrų ceremonijų. Ele, Ele! Tavo mylimasis savo genialioje galvoje turi porciją užsispyrimo. Jo draugas, kurį esu daug kartų mačiusi, taip pat yra užmezgęs pažintį su prahiete. Kuo tai baigsis? Vargšė mergaitė, man Tavęs gaila, jeigu Tu jį iš tiesų myli.

Aš žinau, kaip skaudu turėtų būti išsiskirti su mylimuoju. Sekmadienį, jeigu bus geras oras, paskyrėme pasimatymą, taigi prašysiu gero oro. –

Pirmadienis, [sausio] 14 [d.]. Vakar – gražiausias, puikiausias oras, vakare – nuostabi mėnesiena. Aš taip džiaugiausi mūsų pasimatymu, o jis neatėjo. Tikriausiai, be jokios abejonės, jis serga. Jau trečia diena vienas roletas nuleistas. Laukiau jo nuo keturių iki ketvirtis po penkių, paskui grįžau namo. Kaip man buvo jo gaila, kad jis serga, ir apmaudu dėl puikaus oro, kuriuo negalėjome pasinaudoti. Neįstengiau pasilikti namuose, tad šeštą valandą išėjau pas Tesarius; ten išbuvau iki aštuntos, žaidžiau su jais kortomis, o tada jaunoji ponija palydėjo mane namo. Šiandien oras jau nebe toks gražus. Nors nelyja, dangus apniukęs, debesuotas ir visiškai atitinka mano nuotaiką. Kas akimirka einu žiūrėti, ar jo langas tebėra užtemdytas. Aš tokia nerami ir nelaiminga, net negaliu apsakyti. Laikas toks brangus: tik 16 dienų jis čia bebus, o dabar dar susirgo. Iš penktadienio į šeštadienį sapnavau keistą sapną. Man sapnavosi, neva turiu susituokti su daktaru Basanavičiumi, bet sapne jo aiškiai nemačiau. Mano velionė mama ruošė man baltą kaip sniegas atlasinę suknelę su nuometu. Ant stalo gulėjo daug juodų plunksnų. Aš vis imdavau po tris ir sakydavau, kad jos atrodo kaip katafalką su angelais traukiančių arklių pliumažai. Gražus sapnas!

Antradienis, [sausio] 15 [d.]. Dar penkiolika dienų, ir mano mylimasis iškeliaus iš Prahos, pasiimdamas su savimi visą mano gyvenimo šviesą. Dėkui Dievui, kad bent mano baimė dėl jo išsisklaidė. Vakar taip dėl jo nerimavau, taip jaudinausi, kad prisišaukiau baisiausių galvos skausmus, kurie tęsiasi dar ir šiandien. Tačiau šiandien roletas jau pakeltas, ir aš mačiau jį rytą einantį lauk. Išvydus jį, man tarsi akmuo nuo širdies nusirito. Kažin ar šiandien su juo pasimatysiu? Aš to neapsakomai laikiu. Vakar sužinojau kai ką labai nemalonaus apie poną D., ir tai gerokai prisidėjo prie mano galvos skausmų¹⁰. Sutikau poną L. su kažkokia panele, o parduotuvėje buvau pristatyta ponui Hartmanui. Vakare su Kamile praėjau pro Daktaro langą – jau trečią kartą šiandien. Kai jis serga, ramybės man kaip nebūta. Ką gi darysiu, kai jis galutinai išvyks? –

Trečiadienis, [sausio] 16 [d.]. Vakar vakare išėjau iš namų tikėdamasi sutikti daktarą Basanavičių ir jį sutikau. Mudu nuėjome į miesto parką ir bučiavomės, šnekėjomės ir buvome po trijų išsiskyrimo dienų neapsakomai laimingi. Jis iš tiesų sirgo, mano vargšelis Hanušas¹¹, ir laukė mano laiško, o aš nenorėjau rašyti dėl ponios Mikuškovic¹². Jis manęs paklausė, už ko tekėčiau? Atsakaiu, kad už nieko. Ar ir už jo ne? Arba už Tavęs, mano Vieninteli Mylimasis, arba už nieko! Šiandien turėtume pasimatyti penktą valandą; o, kad tik būtų geras oras.

Penktadienis, [sausio] 18 [d.]. Buvo pažliugę ir kartais lynojo, bet mes vis tiek susitikome ir krantine parėjome namo. Ilgokai stovėjome prie Jakšteino namo. Jis buvo mielas kaip visada ir paklausė manęs, kas iš mudviejų bus? Atsakaiu, kad dulkės ir pelenai. Taip būna visiems žmonėms, bet kas bus iš Elės ir Daktaro? Vakar visą dieną ir naktį sirgau, tad turėjau pasninkauti. Labai apmaudavau, kad dėl to praleidau profesoriaus Burgsdorfo anglų kalbos pamoką. Šįryt Fani¹³ užmezgė kalbą apie virus. Ji man pasakė, kad Daktaras manęs nemylis ir apskritai negalys mylėti: jeigu galėtų mylėti,

¹⁰ Veikiausiai kalbama apie poną Doležalą, vyriausiosios sesers Onos sužadėtinį.

¹¹ Hanušas (orig. Hanuš) – čekiškas vokiečių Hanso variantas. Šiuo vardu Elė Basanavičių vadindavo bene dažniausiai, bet susirašinėdami su seserimis vartojo dar ir mažybinę formą Jonelis, plg. 1884 m. rugsėjo 15 d. Marijos laišką Elei.

¹² Plg. *Autobiografija*, p. 98. Pas šią moterį Jonas Basanavičius nuomojosi kambarį – Elės dienoraštyje ji kelis kartus minima kaip nuolatos skleidžianti paskalas ir rezganti intrigas.

¹³ Fani – vyresnioji Elės sesuo, nereikėtų painioti su to paties vardo Elės drauge.

būtų jau seniai ką nors vedęs arba dabar vestų mane. Aš jai pasakiau, kad dėl tikros meilės galima padaryti viską, mano principingumas ją pribloškė. Jos pažintis jau trunka nežinia kiek, bet ji nesituokia. Kas jai darbo dėl mano nekaltų santykių? Ji sako, kad jos ir Misliko meilė esanti pati tikriausia! – Mano vieninteli Mylimasis, ar mudu mainytumės su jais? Nemanau. Kai sutiksiu Tave šįvakar, išklausinsiu apie tai.

Šeštadienis, [sausio] 19 [d]. Vakar vakare sutikau jį Arklių turguje, mudu nuėjome į miesto parką. Jis klausinėjo apie mano negalavimą, aš jam pasipasakojau apie Fani. Jis paklausė, iš kur ji žinanti, kad jis manęs nemylįs. Mano mylimasis buvo kiek suirzęs, jam skaudėjo galvą. Nieko nuostabaus, kai jis kiaurą dieną sėdi bjaurioje bibliotekoje. Bet ir aš nekaip jaučiuosi. Vakar eidama jo pasitikti sutikau poniją Mikuškovic. Jis paklausė manęs apie Kamilę. Jeigu šįvakar nelis, eisiu jo pasitikti. Bet oras atrodo labai įtartinas: švininiai debesys ir aklina tamsa.

Ištisą dieną ilgesingai laikiu vakaro, atnešančio jo draugiją. Mano siela labai prislėgta, ir nuo to kenčia sveikata. Tačiau argi galėtų būti kitaip? Juk po dvylikos dienų tas, kuriam priklausio mano širdis, išvyks iš Prahos, o Elė liks viena su savo ilgesiu ir kančia, nes visa jos gyvenimo šviesa pranyks su jos mylimu vyru. Aš vos beįstengiu ramiai galvoti, man maudžia širdį, o vis dėlto turiu atrodyti rami.

Juk bet kuris jautresnis žmogus turėtų mane suprasti. Aš savo širdį dovanojau vyrui, ir tas vyras tapo tuo, kas man mieliausia ir brangiausia. Mano laimė – tai jo žvilgsnis, jo draugija, jo bučiniai ir kiekvienas jo žodis. O dabar, kai visa mano laimė telkiasi jame, turiu išleisti jį už šimtų mylių su karčia mintimi, jog galbūt niekada jo daugiau nebepamatysiu. Meilė gali būti nuostabi, bet ir siaubinga. –

Šeštadienio vakarąėjau jo pasitikti, mes pasukome į Vinohradus¹⁴, sutikome Fani ir Misliką, kurie nepatingėjo sekti mums iš paskos. Aš jiems to dievaž neatleisiu. Daktaras dėl to suirzo ir labai tuo piktinosi.

Sekmadienį, [sausio] 20 [d.], mes išėjome pusę keturių, ilgai ir puikiai pasivaikščiojome po Nusles ir Vršovices¹⁵. Oras buvo švelnus tarytum pavasarį. Pavasaris! Metų laikas, kurį nepaprastai mėgstu, – jis jau beveik beldžiasi į duris, tačiau manęs nė kiek nežavi, nes Jis išvažiuoja. Kaip būtų buvę puiku, jeigu atbundančią gamtą būčiau galėjusi stebėti drauge su juo. Bet to nebus. Pakeliui į namus mudu susitarėme, kad jis turėtų būti mano gydytojas. Po šešių grįžau namo ir tuojuo vėl išėjau pas Tesarius, kur buvo ir Kamilė.

Aštuntą atsisveikinome, o Kamilė pakeliui papasakojo, kad man išėjus kilo tikra audra, kuri turėjo užgriūti mane, bet perkūnsargio vaidmuo teko Kamilei.

Pirmadienis, [sausio] 21 [d]. Popiet – anglų kalbos pamoka, po pamokos – į Karolinos slėnį¹⁶ [*Užbraukti keli žodžiai.*] [...] labai daug nuspėjo, nors aš tuo netikiu), tada – pas Tesarius, kur buvau pristatyta ponui Biomui, o paskui – su Kamile namo. Sutikome Oną su ponu Doležalu. O sekmadienį vakare buvome sutikę Klotildą su ponu Čermaku. Atrodo, tartum visiems trukdytume pasimatymus.

Antradienis, [sausio] 22 [d]. Kadangi man taip dažnai ir gyvai sapnuojasi motina, šiandien nuėjau į kapus jos aplankyti. Oras buvo nuostabus, kaitriai švietė saulė, o aš nesutikau nė vieno žmogaus. Kai stoviu prie jos kapo, mano nerami širdis nurimsta ir palaiminga taika apglobia mano sielą. Kapinės dabar mane traukia nepaprasta galia. O, ištikimoji, geroji mama! Tu dūli kape, o Tavo numylėtinei taip maža meilės ir ramybės žemėje. Jeigu man būtų likęs bent Hanušas, bet ir jis mane apleis.

Antradienis, [sausio] 22 [d]. Jam popiet einant pro namus, atvėriau priekinį langą ir pažvelgiau pavymui. Jis mane pasveikino ir pamojo ranka taip, kad supratau turinti vakare ateiti jo pasitikti, tai ir padariau; tačiau paaiškėjo, kad tas rankos gestas buvo oro bučinyš. Vis dėlto mudu nuėjome trumpam pasivaikščioti Kanalo parku. Jis tvirtai mane apglėbė, pabučiavo ir vėl paklausė, kur mus šis

¹⁴ Vinohradai (ček. Vinohrady, vok. Weinberge) – „Vynuogynai“, Prahos rajonas, kuriame gyveno Elė. Imperatorius Karolis IV toje vietoje XV a. buvo pasodinęs vynuogynus, todėl ši vietovė taip ir vadinama. Basanavičius šį rajoną vadina Vynasodais, plg. *Autobiografija*, p. 87.

¹⁵ Anuometiniai Prahos priemiesčiai, šiandien – miesto rajonai (ček. Nusle, Vršovice).

¹⁶ Karolinos slėnis (ček. Karlín, vok. Karolinental) – vienas iš Prahos priemiesčių, nuo 1922 m. – miesto rajonas. Pavadintas austrų imperatorienės Karolinos Augustos Bavarietės garbei.

kelias galėtų nuvesti? Pasakiau jam, kad kai jis bus Balkanuose, atvyksiu pas jį kaip pacientė. Jis atsakė, kad tada jis Elės jau niekados nebeišleis. Paklausė, ar žinau, kas yra žvaigždės? Jis man taip pat žvaigždė, mano gražioji, žėrinti, šviesioji žvaigždė!

Trečiadienis, [sausio] 23 [d.]. Mano galva apsunkusi nuo minčių. Jeigu būčiau viena, neturėčiau šeimos, sekčiau paskui jį į pasaulio kraštą, džiaugsmuose ir varguose, nepaisydama pasaulio nuomonės; bet turiu atsižvelgti į savo šeimą. Vis dėlto neprarandu vilties kada nors jam priklausyti. Negaliu, nenoriu jos prarasti ir niekada neprarasiu, nes ji – vienintelė mano paguoda. *Oh my love, my darling, why must we part? Will it be for ever? No, I shall hope against hope*¹⁷ – – –

Vakare lijo; ėjau pas Tesarius, Arklių turguje sutikau daktarą Basanavičių. Jis kiek paėjęs su manimi namų link. Nepaprastai džiaugiasi, kad jį sutikau, nes esu labai vieniša ir apleista, namie neturiu su kuo pasikalbėti, iš niekur nesulaukiu meilės ir kankinuosi su savo mintimis. O, kokia laiminga buvau jį sutikusi. Šalia jo jaučiuosi tokia saugi ir rami, ten mano tikrieji namai. Paskui ėjau pas Tesarius, o tada – su Kamile namo. Naktį labai prastai miegojau, nes vėjas iškėlė tikrą raganų puotą, bet ilgas bemieges valandas praleidau galvodama apie jį.

Ketvirtadienis, [sausio] 24 [d.]. Lygiai po savaitės mano Hanušas iškeliaus iš Prahos. O, kad galėčiau su juo! Juk mano tėvynė – prie jo širdies. Kai jis per pietus ėjo į miestą, atvėriau priekinį langą ir pažvelgiau jam pavymui. Jis pamojo man ir pasiuntė bučinį, aš jam taip pat. Eik, mano mielas, tesaugo Tave Dievas! Kokia audra šėlsta lauke! Langai ir durys daužosi ir bilda, vėjas kaukia, skrybėlės pačios eina pasivaikščioti, o žmonės vos išsilaiko ant kojų. Jau priešpiet, man einant į anglų kalbos pamoką vėjas buvo gana smarkus, o dabar jis tapo tikru viesulu. Džiaugiuosi anglų kalbos paskaita su Profesoriumi, tik bijau, kad vėjas manęs nenuneštų. Šiandien teko išklaudyti visokių Fani užuominų, esą negalima pasitikėti nė vienu vyru, ypač užsieniečiais ir t. t., ir t. t. Kalbėk kalbėk, tavo žodžiai eina vėjais. Kuo labiau jį juodina, tuo jis man brangesnis. Viešpatie, būk man gailėstingas, kad nepalūžčiau, kai jis mane paliks! – –

Penktadienį, [sausio] 25 [d.], ėjau jo pasitikti, o tada į Kanalo parką. Buvo nuostabus vakaras: pro aukštas, nuogas medžių viršūnes tamsiame skliaute žėrėjo nesuskaitomos žvaigždės, o aukštai šakose melodingai švilpavo vėjas. Mano Hanušas buvo neįprastai rimtas ir nekalbus, o aš dėl to labai nerami ir nepatenkinta. Bet staiga atsidūriau jo glėbyje, jis prispaudė mane prie širdies, pabučiavo ir paprašė, kad sakyčiau jam Tu. Iš pradžių sekėsi nekaip, bet jis padaršino mane, ir man pavyko. Ten, po spindinčiu žvaigždėtu dangumi, jis paprašė, kad jam pasižadėčiau. Paklausė, kaip aš jį mylinti; atsakiau, kad tai galėčiau taip pat lengvai nusakyti, kaip suskaityti žvaigždes danguje. Mes kūrėme ateities planus, dar jis manęs paklausė, ar norėčiau ir galėčiau su juo nueiti į teatrą. Atsakiau „Taip“. Jis tarė, kad Kamilė jam patinkanti, ji esanti miela, simpatinga mergina, bet jis norįs būti su manimi vienas.

Šeštadienis, [sausio] 26. Gavau laišką nuo Zdenkos, tuojau jai atsakiau; parašiau ir savajai Fani. Vakarykštis vakaras man šiandien atrodo tarsi sapnas. Mano mielas, vienintelis Hanušas! – –

Sekmadienį, [sausio] 27 [d.], penktą valandą nuėjome į Kanalo parką. Buvo labai vėjuota, o mums einant namo pradėjo smarkiai lyti. Mudu pasislėpėme po stogu prie restorano, aptarinėjome ateitį ir pamiršome vėją ir lietų. Nustojus lyti, grįžome namo. Vakare Tesariai, ponas Biomas.

Pirmadienį, [sausio] 28 [d.], mačiausi su juo tik minutėlę per pietus, jis pasakė, kad antradienį eisime į teatrą.

Antradienį, [sausio] 29 [d.], ėjome į teatrą. Nusirengėme drabužinėje, sėdėjome parteryje. Teatras gražus, elektrinis apšvietimas jaukus, kėdės patogios. Jis buvo greta, puiki muzika pakerėjo mano klausą, Emilija Turola nuostabiai atliko Lukrecijos Bordžijos vaidmenį, jaučiausi tartum gražiam sapne; tačiau po jo laukė kartus nubudimas, nes mums skiriantis jis pasakė, kad matomės veikiausiai paskutinį kartą. Jaučiausi taip, tarsi kraujas man būtų sustingęs gyslose. Bet mudu dar kartą

¹⁷ Angl. „O, mano meile, mano brangusis, kodėl mes turim išsiskirti? Nejaugi amžiams? Ne, aš neprarasiu vilties, kad ir kas nutiktų.“

pasimatėme trečiadienį, [sausio] 30 [d.], ir nuėjome pasivaikščioti prie Karvidžių¹⁸. Dvelkė šiltas vėjas, buvo tikras pavasario oras. Jis buvo toks mielas ir geras, mudu aptarėme mūsų ateities planus. Koks naujas pasaulis atsivėrė man ši vakarą! Jis man davė savo naują fotografiją – pirmąjį atvaizdą, bet gražinau ją, prašydama ką nors joje įrašyti; jis pažadėjo tai padaryti. Ketvirtadienį, [sausio] 31 [d.], penktą valandą atėjau jo prie bibliotekos, nuėjome pasivaikščioti krantine palei Rudolfinumą¹⁹. Jis pabučiavo mane, paklausė, ar aš jį mylinti, ir įdavė savo fotografiją. Apačioje užrašė savo vardą, o kitoje pusėje: „Mano mylimai Elei“. Jis palydėjo mane į anglų kalbos pamoką, ir prie Profesoriaus namų atsisveikinome. O, kartusis žodi! Jis du kartus mane pabučiavo ir tvirtai paspaudė ranką. Jaučiausi taip, tarsi širdis visomis jėgomis norėtų išsiplėsti iš krūtinės, kad keliautų su juo.

Penktadienį, vasario 1 [d.], ryte priėjau prie lango ir pažvelgiau anapus gatvės. Jo langai buvo plačiai atverti, o jo nebebuvo. Pasijutau taip, tarsi širdis būtų nustojusi plakti, man pasidarė taip baugu. Keliauk, mano Mylimasis, tesaugo Tave Dievas kelyje!

Šeštadienį, [vasario] 2 [d.], priešpiet parašiau jam pirmąjį laišką²⁰, po pietųėjome su Kamile pas Tesarius, o paskui – pasivaikščioti į Belvederį²¹. Buvo nuostabus oras, ir aš taip ilgėjausi savo Hanušo. Bet veltui! Mus skiria daugybė mylių.

Sekmadienį, [vasario] 3 [d.], su Kamileėjau aplankyti mūsų brangiosios mamos kapo. Ten, šalia jos, aš visada atrandu ramybę ir taiką. Kamilė verkė, nes ir į jos meilę kišasi piktos moterys. O, bjaurioji giminė! Vakareėjome pas Tesarius.

Antradienį, [vasario] 5 [d.], pas mus buvo ponია Kukla, ji papasakojo, kaip ponია Mikuškovic manęs nekenčianti ir mane apkalbanti. Už ką? Aš juk jai niekada nepadariau nieko bloga. Esą Daktaras sakęs, jog aš jam reikalinga pramogai; jeigu kada vesiąs, tai imsiąs moterį su šimtatūkstantiniu kraičiu. Jis stropiai kiekvienąkart užkeldavęs lempą ant spintos, kad geriau matyčiau jo lovą. Niekingos paskalos! Juk net jo kambario nebuvo galima matyti²².

Ketvirtadienį, [vasario] 7 [d.], buvau svečiuose pas savąją Onutę. Vakare nenuėjau Kamilės.

Šeštadienį, [vasario] 9 [d.], (parašiau antrąjį laišką²³), popietėjau repetuoti²⁴. Vakare ten užėjo ponas Biomas, mes maloniai praleidome laiką. Septintą išėjau ir nuėjau Kamilės.

Sekmadienį, [vasario] 10 [d.], anksti ryteėjau į bažnyčią, vakare – pas Tesarius. Triskart sutikau poną Lorenčą, Kamilė vakarop išėjo su juo pasivaikščioti. Arklių turguje sutikau Oną su jos vyru, persimetėme pora žodžių. Pas Tesarius visai maloniai praleidau laiką; ponas Biomas palydėjo mane namo. Regis, jis linksmas ir įdomus jaunas žmogus. Vakaras buvo toks puikus, o kad greta manęs būtų buvęs mylimasis Hanušas! Drebančia širdimi kasdien laukiu laiskanešio, bet jis neina. Kaip nekantriai laukiu laiško nuo jo!

Pirmadienį, [vasario] 11 [d.], buvau vaistinėje, mane pakvietė į atsisveikinimo vakarą²⁵; vakare buvau pas poną Doležalą. Taip pat sutikau ponią Mikuškovic.

Antradienis, [vasario] 12 [d.]. Kaip man dreba širdis belaukiant valandos, kai paprastai ateina laiskanešys! Šiandien jis pasirodė, bet atnešė laišką tik nuo mano gerosios senosios Karlos; nuo jo – ne! Ar pamiršai savo Elę, manasis Hanušai? Kad Tu žinotum, kaip tavęs ilgiuosi, mano brangusis Mylimasai!

Vakareėjau pas Tesarius, ponas Biomas ten taip pat buvo. Mes pasišnekučiavome, pusę aštuonių manęs atėjo Teresė²⁶, tad turėjau eiti į parduotuvę ir palaukti, kol ją uždarys; mat Ona jautėsi prastai,

¹⁸ Karvidės (ček. Kravín, vok. Kuhstall) – anuomet tai buvo užmiesčio smuklė, vėliau populiaru aludė, kurioje mėgo lankytis Jaroslavas Hašekas. Į šią vietą prahiečiai eidavo pirkti pieno, iš čia kilo pavadinimas „karvidės“.

¹⁹ Šiandien – Menininkų rūmai (ček. Dům umělců – Rudolfinum) Jano Palacho aikštėje.

²⁰ Laiškas pateikiamas šioje knygoje. Jį cituoja ir Basanavičius *Autobiografijoje*, p. 105–106.

²¹ Belvederis – karališkoji vasaros rezidencija (ček. Královský letohrádek) netoli Prahos pilies.

²² Basanavičius ir Elės namai stovėjo beveik vienas priešais kitą, tad jiedu dažnai susižiūrėdavo pro langus (plg. *Autobiografija*, p. 87). Ponía Mikuškovic tuo pasinaudojo kaip pretekstu apkalboms. Tačiau iš tiesų atstumas buvo per didelis, kad būtų galima įžiūrėti jos minimas detales.

²³ Laiškas pateikiamas šioje knygoje.

²⁴ Elė, regis, Tesarių namuose mokėsi groti fortepijonu.

²⁵ Veikiausiai kalbama apie mergvakarį, rengiamą prieš vienos iš Elės draugių vestuves, plg. dienoraščio vasario 22 d. įrašą.

²⁶ Teresė – Onos kambarinė, plg. 1885 m. spalio 7 d. Marijos Mol-Proskės laišką Elei.

o Kamilė ėjo į pasimatymą su ponu Lorencu. Ponas Biomas laukė manęs namo pasaže ir palydėjo namo. Tesariams buvo smalsu, ar jis eisias su manimi, ir jie nulipo žemyn, kad patys tuo įsitikintų. O smalsume, tavo vardas – moteris! Man teks vengti šio jaunuolio, jis tampa pernelyg širdingas, o aš nenorėčiau jo įskaudinti. Vakare ponas K.²⁷ man pasakė, kad jeigu jis būtų nevedęs, dvidešimčia metų jaunesnis ir turėtų milijoną, aš būčiau vienintelė iš visų moterų, kuriai jis visa tai paklotų po kojomis! Vargšas, apakęs žmogus!

Trečiadienį, [vasario] 13 [d.], laiškanešys man atnešė pirmąjį laišką nuo Hanušo. Nors buvau nepaprastai laiminga ir džiaugiausi, man taip drebėjo rankos, kad vos galėjau atplėšti laišką. Laiškas nebuvo labai ilgas, bet buvo brangesnis man už visus pasaulio turtus. Laiške būta vieno žodžio, kuris privertė mane suvirpėti, – trumpučio, bet mudviem reikšmingo žodžio. Kamilė šiandien man davė eilėrašį „Meilės malda“ – tai graži, jaudinanti malda, į kurią sudėtos visos mano mintys. Dieve, laimink ir jį – mano mylimąjį, kuris toli nuo manęs, išsaugok man jo tvirtą, tyrą meilę, ir aš pulsiu į dulkes priešais jo šventąjį veidą ir šlovinsiu Jį amžinai! – –

Ketvirtadienis, [vasario] 14 [d.]. Eidama iš anglų kalbos pamokos prie parduotuvės sutikau poną Biomą. Panelė Dženė buvo parduotuvėje ir tuojau išėjo pasižiūrėti. Ponas Biomas tarė, kad turįs man daug ką papasakoti. Vakare namo grįžau su Kamile.

Penktadienį, [vasario] 15 [d.], parašiau savajam Hanušui trečiąjį laišką²⁸. Popiet pas mus buvo panelė Majer. Ketvirtą valandą ėjau repetuoti pas Tesarius, bet neilgai tepagrojau, nes netrukus atėjo ponas Biomas. Damos laikėsi kiek šaltokai ir santūriai, suprantama, dėl pono Biomo. Vis dėlto kokių juokingų pažiūrų laikosi vyresnės merginos! Net ir toks jaunėlis kaip jis joms atrodo pavojingas²⁹. Vakare grįžau su Kamile namo. Ona vėl elgėsi tiesiog nepakenčiamai, tad mudvi [su Kamile] turėjome ką pasipasakoti.

Šeštadienį, [vasario] 16 [d.], ėjau su Ona Stanek ir Roza Lampl pasveikinti panelės Miuler. Mums buvo taip gaila, kad radome ją sergančią. Jai buvo plaučių uždegimas, o kai tau 73 metai, tai labai pavojinga liga. Savo nuomininkui, italui, ji mus pristatė kaip geriausias savo mokines. Vargšė geraširdė panelė. Ji buvo nepaprastai kilni, gera mūsų mokytoja, ir už tai iš mūsų pelnė šilčiausią pagarbą ir meilę. Ji suėmė man delną abiem rankomis ir taip meiliai kalbėjo su manimi, kad vos nepravirkau.

Privalau ją netrukus vėl aplankyti.

Sekmadienis, [vasario] 17 [d.]. Kai ėjau iš bažnyčios, ponas Biomas manęs jau laukė ir palydėjo namo. Vakare buvau pas Tesarius. Ponas Biomas taip pat ten buvo; namo ėjau viena.

Antradienį, [vasario] 19 [d.], buvau repetuoti pas Tesarius, paskui ėjau į parduotuvę. Ona sirgo, o aš ketinau vakare grįžti namo su Kamile, bet ši buvo paskyrusi pasimatymą, todėl grįžau su profesoriumi Burgsdorfu; pakeliui sutikau poną Biomą, kuris paklausė, ar negalėtų manęs palydėti namo. Krantinėje sutikome ponią Tesarienę – koks neįtikėtinas sutapimas!!! Šioji neturėjo skubescio darbo, nei lėkti į namus ir viską iškloti; ten kilo tikra audra, per kurią daugiausia žaibų kliuvo Kamilei. Mane plakte išplakė liežuviais, tad dabar negreitai ten beesisu, o tą jaunuolį teks be skrupulų atstumti. Aš tokia vieniša ir apleista. Kamilė nuolatos vaikštinėja su ponu Lorencu, o aš nė žingsnio žengti negaliu nesukeldama pavydo, visi aplinkui taip beširdiškai nusiteikę prieš mane, o mano Hanušas taip toli. Oras lyg tyčia tiesiog nuostabus, ir aš jo nenumaldomai ilgiuosi.

Trečiadienį, [vasario] 20 [d.], vakare buvau pas ponią Fesl.

Ketvirtadienis, [vasario] 21 [d.]. Jaučiausi tokia prislėgta, su baime ir nerimu laukiau laiškanešio. Jis iš tiesų atėjo ir atnešė man laišką nuo Hanušo, tiesą sakant, tik voką su mano adresu. Drebėdama ir apimta nerimastingos nuojautos atplėšiau jį ir radau anoniminių laišką apie mane, kurį kažkas buvo nusiuntęs mano Hanušui: daugiau ten nieko nebuvo, nuo jo nė žodžio. Kažin ką jis galvoja ir kodėl

²⁷ Šis įkyrokas Elės gerbėjas dienoraštyje minimas dar kelis kartus, žr. kovo 13 d., 14 d., 18 d. ir balandžio 2 d., 3 d. bei 4 d. įrašus. Tai būta vieno iš Elės namo kaimynų, kurio vardo nežinome, bet greta Molių gyveno Keslerių šeima (žr. balandžio 4 d. įrašą) – galbūt tai ponas Kesleris pametė dėl Elės galvą?

²⁸ Laiškas pateikiamas šioje knygoje.

²⁹ Plg. 1884 m. vasario 15 d. ir 11 d. Elės laiškus Basanavičiui.

nieko neparašė? Laiškas buvo toks nepadorus ir niekšiškas, kad ėmiau drebėti iš pykčio ir susijaudinimo. Tuoju pat sėdau ir parašiau jam keturių puslapių laišką³⁰. Virpu iš nekantrumo, kad tik jis man greičiau atsakytų! Kodėl mane taip stengiamasi apjuodinti jo akyse? Juk niekam nesu padariusi nieko bloga ir gyvenu taip nuošaliai ir dorybingai. Kas gi kitas tai galėjo būti, jeigu ne ponia Mikušková? Juk niekas neturi jo adresą. Kai pavakare suirzusi ir apimta kartelio ėjau į anglų kalbos pamoką, sutikau poną Biomą, kuris man dar papasakojo, kokių gražių dalykų apie mane priešėkėjo Tesariai. Moterims neduok pavalgyt – duok pasiriet! Paprašiau jo nebesiartinti prie manęs, kad žmonės neturėtų preteksto skandalui. Vakare namo grįžau su Kamile ir ponu Lorencu.

Penktadienį, [vasario] 22 [d.], buvau namie, tik vakarop išėjau pusvalandžiui pasivaikščioti.

Šeštadienį, [vasario] 23 [d.], po pietų ėjau pas Oną Stanek, o iš ten su ja, jos mama ir Roza – į Skalos vestuves. Vestuvės buvo kuklios, bet gražios, nuotaka balta atlaso suknele atrodė žaviai; dabar ji jau – ponia Ot. Man visada būna taip liūdna vestuvėse, pati nežinau kodėl. Bažnyčioje sutikau daugybę pažįstamų, Rozai turėjau pažadėti, kad ją aplankysiu³¹. Po vestuvių dar ėjau trumpai pasivaikščioti su ponia Stanek, tada minutėlei užsukau pas profesorių Burgsdorfą, o paskui – į parduotuvę, čia pakalbėjau su ponu Lorencu. Kamilė kažko aikštinosi, mane tai erzino, tad ėjau namo.

Sekmadienį, [vasario] 24 [d.], priešpiet ėjau į bažnyčią, paskui pas Jerabekus, nes Klotilda dėl naujos kambarinės negalėjo eiti į mišias. Panelei Karolai sekasi vis taip pat. Vargšė mergaitė! Tokia jauna ir graži, o taip kenčia.

Popiet su Karla ėjau į Olšanus aplankyti mamos³². Atnešėme jai puokštelę našlaičių ir ilgai užtrukome kapinėse. Aš tiesiog negaliu atsitraukti nuo jos kapo, ten taip ramu ir gera, ir jaučiu, jog širdis, kuri dūla ten po žeme, neapsakomai mane mylėjo. Kelias per Kanalo parką žadina manyje tūkstančius malonių ir liūdnų prisiminimų. Ten aš pirmą kartą susitikau su savo Hanušu, o vėliau ten taip dažnai vaikštinėdavau šalia jo. Kapinėse taip pat dažnai būdavau su juo, todėl kiekvienas medis ir takelis man jį primena. Oras buvo toks puikus, pavasariškas, o mano širdis tokia liūdna ir kupina ilgesio. Kodėl jis man nerašo? Su didžiausiu ilgesiu laikiu bent poros eilučių, parašytų jo miela ranka, o jų vis nėra. Nebeturiu noro nei skaityti, nei kalbėtis, nes mintimis nuolatos esu su juo. Mieliausiai leidžiu laiką prie rankdarbių: juos dirbant, bent niekas netrikdo mano minčių tėkmės. Jeigu kas norėtų man pasakyti apie jį ką nors bloga, netikėčiau, net jeigu prisiektų. Moters meilė, be abejonės, kitokia nei vyro. Savo mylimajame regime mūsų įkūnytą idealą, mylime net jo ydas ir silpnybes, tad reikia tikrai galingo smūgio mūsų dievybei nuo pjedestalo nuverst. O vyras, net ir mylėdamas mergaitę, vis dėlto gali pasiduoti nepatiklumui. – Vakare buvau namie ir skaičiau Šilerį – tai man vėl priminė mylimąjį, juk tai jo dovana.

Pirmadienį, [vasario] 15 [d.], buvau anglų kabos pamokoje, o po jos ėjau tiesiai namo.

Antradienį, [vasario] 26 [d.], ėjau į svečius pas Rozą. Mes puikiai praleidome laiką ir pasipasakojome viena kitai savo nuotykius. Vakare grįžo jos dėdė, ponas Halbergas, kuris norėjo, kad su jais pavakarieniačiau. Vis dėlto nepasilikau, bet pažadėjau netrukus vėl užsukti ir kambarinės lydima grįžau namo. Priešpiet parašiau laiškus Marijai ir Fani H.³³

Trečiadienis, [vasario] 27 [d.]. Tiesiog sėdžiu prie anglų kalbos pratimų ir nieko nedarau, nes mano mintys klajoja kažkur tolybėse. Su nenusakomu ilgesiu laikiu jo laiško, tačiau jo vis nėra, ir aš jau pradėdau iš tiesų nekantrauti ir irzti. Negi jam sunku atsiųsti bent porą paguodos žodžių? Juk iš mano paskutiniojo laiško jis turėjo suprasti, kaip aš jaudinuosi. Studijos jam svarbu, o aš ne? Ar galbūt jis patikėjo tuo, kas buvo rašyta aname šlykščiaame laiške? Mane kamuoja įvairiausios abejonės, ir naktį negaliu užmigti. O piktasis, žiaurusis, mylimasis Hanušas!

³⁰ Laiškas pateikiamas šioje knygoje.

³¹ Plg. Elės 1884 m. kovo 4 d. laišką Basanavičiui.

³² Elės motina buvo palaidota Prahos Olšanų kapinėse (ček. Olšanské hřbitovy).

³³ Marija – vyresnioji Elės sesuo, kuri buvo ištekėjusi ir gyveno atskirai (šioje knygoje skelbiami jos laiškai Elei). Fani H. – Fani Hameršmir, Elės draugė.

Ketvirtadienis, [vasario] 28 [d]. Priešpiet ir popiet anglų kalbos pamokos. Vakare po pamokos grįžau namo su Kamile. Iš mūsų Marijos gavau labai mielą laišką. Nuo Hanušo ir vėl laiško nebuvo! Kad jis žinotų, kaip jo ilgiuosi!

Penktadienis, [vasario] 29 [d]. Karštligiškai nerimaudama visą dieną laukiau laiškanėšio, bet jis neatėjo. Kodėl jis nė žodelio man neparašo? Gal serga? Gal pyksta ant manęs? Kodėl? O, toji kankinanti nežinia! Aš jį taip myliu, kad galėčiau už jį paaukoti savo gyvybę ir net tai, kas man brangiau už gyvybę. Juk esama dalykų, kurių negaliu patikėti nė savo dienoraščiui, bet dėl kurių neišsivaduoju iš nuolatinio, karštligiško jaudulio. Galėčiau šiandien jam parašyti, bet iš manęs atimtas net ir šis malonumas, nes negaliu jam rašyti ir nerašysiu, kol jis man neatsakys. –

Šiandien mano mažoji, žavioji kanarėlė taip sunegalavo, kad maniau, jog jau bus galas, tačiau dabar mano mažoji meilutė vėl atsigavo ir pažvalėjo. Tesariai pakankamai primityvūs ir imtų mane vainoti, taigi negaliu net skambinti fortepijonu. Tiesą sakant, aš ant jų pykstu, ir tikrai teisėtai. –

Pavakaryėjau trumpam pasivaikščioti tomis vietomis, kuriose buvau su juo, o paskui grįžau namo.

Šeštadienis, kovo 1 [d]. Visą dieną namie, tik vakareėjau į parduotuvę parsivesti Kamilės, o iš ten vėl namo. Parduotuvėje šnektelėjau su Henriku.

Sekmadienis, [kovo] 2 [d]. Prieš pietus buvau bažnyčioje; popiet ketinau eiti į kapines, bet buvo pažliugę, todėl likau namie ir skaičiau. Pusę penkiųėjau su Karla į mišias su palaiminimu. Kadangi esu labai blogos nuotaikos, bažnyčia – tinkamiausia vieta mano sielai apraminti. O, užjaučiu tuos, kurie neturi religijos ir netiki dievu! Kai tampa nelaimingi, kai juos apleidžia žmonės, jie niekur neranda ramybės ir paguodos, nes ieško jos tik žemiškajame pasaulyje, o juk čia jos surasti neįmanoma. Iš visos širdies meldžiausi už savo Hanušą. Jis man vis dar neparašė. (Loreto monstrancija papuošta 2 222 deimantais. – Pamokslas.³⁴)

Pirmadienis, [kovo] 3 [d]. Niūrus, bjaurus oras, o gatvėse – tikrų tikriausia purvo jūra. Kaip toks oras gadina nuotaiką! Nėjau net į anglų kalbos pamoką, bet atsiverčiau geografijos žinyną ir atlasą ir tyrinėjau Bulgariją. Sofija plyti gražioje vietoje netoli Balkanų aukštikalnių, joje gyvena 20 000 gyventojų, esama karštųjų šaltinių, gamyklų, intensyvios pramonės, čia yra Bulgarijos kunigaikščių būstinė³⁵. – Su koku susidomėjimu visa tai tyrinėjau!

Antradienis, [kovo] 4 [d]. Laiško nuo jo vėl nebuvo! Praradau kantrybę, taigi po pietų sėdau ir parašiau jam ilgą laišką³⁶. Ar mano mielas neseraga? Pradedu dėl jo nerimauti.

Trečiadienį, [kovo] 5 [d.], visą dieną išbuvau namie, tik pavakare išėjau kiek pasivaikščioti. Vakaras buvo nuostabus, su mėnesiena. Žvaigždėtas skliautas mane nepaprastai traukia – jis toks pakilus ir paslaptingas.

Ketvirtadienis, [kovo] 6 [d]. Anglų kalbos pamoka, su Kamile ir ponu Lorencu namo. Stovėdama vidinėje namo galerijoje³⁷, grožėjausi mėnuliu ir siunčiau jam bučinius; galbūt mano Hanušas taip pat į jį žvelgė tuo pačiu metu. Kodėl jis nerašo?

Penktadienis, [kovo] 7 [d]. O, koks džiaugsmas! Pagaliau laiškas iš Vienos nuo mano mylimojo. Virpančiom rankom jį atplėšiau. Jis buvo labai labai trumpas, bet toks mielas! Ir reikšmingas. Mano gyvenime bręsta lūžis. Į gerą ar į blogą? Kas žino? Mėnulio spinduliais jis savajai Elei siunčiaus nesuskaitomų bučinių – mėnulio būta patikimo pasiuntinio, nes kai naktį prabudau, blyškūs mėnulio spinduliai plastėjo aplink mano lovą ir bučiavo mane.

³⁴ Veikiausiai Elė meldėsi Prahos Lorete. Loretas (ček. Loreta, iš Italijos miesto Loreto pavadinimo) – viena žymiausių Čekijos piligrimų vietų netoli Prahos pilies. Šį architektūrinį ansamblį sudaro Šventieji namai (Marijos trobelė), kiemas su arkadomis, Viešpaties gimimo bažnyčia ir kiti pastatai. Prahos Loreto lobyno pažiba – tūkstančiais deimantų inkrustuota monstrancija.

³⁵ Basanavičius viename iš savo laiškų (veikiausiai tame, kurį Elė gavo vasario 13 d.) buvo rašęs, jog ieškosi darbo Bulgarijoje (*Autobiografija*, p. 109). Tad Elė nutarė pasidomėti šalimi, į kurią kryo jos ateities viltys, plg. Elės 1884 m. kovo 4 d. laišką Basanavičiui.

³⁶ Laiškas pateikiamas šioje knygoje.

³⁷ Vidinė namo galerija (ček. pavlač, vok. Pawlatsche) – būdingas Prahos, Vienos ir Budapešto XIX a. gyvenamųjų namų architektūros elementas, kiekviename aukšte visu vidinio namo kiemo perimetru vedantys balkonai, iš kurių buvo patenkama į atskirus butus. Šio tipo namuose nėra įprastinių laiptinių.

Šeštadienis, [kovo] 8 [d.]. Liūdna diena. Pūga su trumpais pertrūkiais. Bet mano sieloje saulėta, juk jis man parašė. Šiandien pasiunčiau savajai Fani sveikinimą. Mūsų Fani³⁸ taip pat švenčia vardadienį. Kas ją sveikins, jeigu ji ant visų pyksta? Ji iš tiesų kasdien tampa vis piktesnė ir irzlesnė. Trečiadienį gavome liūdną žinią. Mūsų pusseserė Elizabetė Mol pateko į beprotnamį. Vargšė mergaitė! Po pietų staiga sugalvojau parašyti savo Hanušui, tad sėdau ir parašiau lemtingąjį laišką³⁹, tada nunešiau jį paštą ir

pasiunčiau registruotą siuntą. Man visada taip gera ir lengva, kai jam rašau, net nesinori plunksnos paleisti iš rankos. Vakare su Karla ir Karoliuėjome apsipirkti Fani vardadieniui⁴⁰.

Sekmadienis, [kovo] 9 [d.]. Priešpiet su Karlaėjau į bažnyčią. Be perstojo snigo ir buvo pažliugę, taigi negalėjau nueiti pas savo mieląją mamą. Nieko nėra nemaloniau už blogą orą sekmadienį. Į lauką išeiti negaliu, o skaityti galima tik vargais negalais, nes visi kiurkso namie ir kelia scenas. Kamilė eina pasivaikščioti su ponu Lorencu, Fani su Misliku, o aš visą laiką visiškai vieniša. Vakareėjau pas poniją Fesl dėl savo drabužių. Man ji nuoširdžiai patinka, visada su manimi elgiasi taip draugiškai ir motiniškai. Kai iš josėjau namo, buvo nuostabiausias vakaras su mėnesiena. Ilgesingai žvelgiau į mėnulį, galbūt manasis Hanušas jį irgi stebėjo tuo pačiu metu. Man maloniausia vaikščioti vienai, nes tuomet mintys netrukdomos skrieja pas jį.

Pirmadienį, [kovo] 10 [d.], man nebuvo anglų kalbos pamokos, todėl likau namie. Vakareėjau šiek tiek pasivaikščioti mėnesienoje. Mano mielas, ištikimasis mėnuli, mano tylusis drauguži! Taip, tu esi minčių bičiulis⁴¹. Kai šypsaisi man iš aukštai, mano krūtinę persmelkia saldus, alpulingas jausmas, aš prisimenu tą, kuris toli, bet kurio kupina mano širdis, ir galvoje ima suktis mintys, kurių niekada nesugeba išvilioti akinanti saulės šviesa. Ir vis dėlto tai ne tamsios, nešvarios mintys, kurioms derėtų vengti saulės šviesos. Priešingai – tai jaukios ir švelnios svajos iš ano idealiojo pasaulio, kuris susikūrė manyje ir į kurį iki šiol tiek mažai žmonių tesurado raktą⁴². Jeigu dieną manyje prabunda abejonės – Tavo šviesoje jos išsisklaido, mane apima nenusakomas mylimojo ilgesys ir aš jaučiuosi pakankamai drąsi priešintis visam pasauliui. Drebančia širdimi laikiu jo atsakymo. Kokį sprendimą jis atneš? Jaučiu, kaip lėtai, bet neabejotinai viduje keičiuosi. [Užbraukytos 2 eilutės.] [...] matau, kad tai netiesa, kad tai – pasidavimas pykčiui ir šališkumui. Sunkios tai kovos, kurias šiuo metu turiu kovoti su savimi, tačiau jaučiu, kad meilė nugalės. Aš stoviu vieniša ir apleista, kaip eglė ant aukšto kalno. Man atrodo, tarytum turėčiau sparnus, kuriuos man kažkas supančiojo, norėdamas prikaustyti mane prie niekingo žemės gurvolio. Aplinkui tematau žemą materializmą ir beširdį savanaudiškumą, o mano širdis taip norėtų skrieti aukščiau. Šiandien vėl susirėmiau su Fani. Šviesa ir tamsa, ugnis ir vanduo geriau dera tarpusavyje nei mudvi, nors esame seserys. Duok jai į rankas puodą, adatą ar samtį, ir bus patenkinta. Jai derėjo gyventi prieš porą šimtų metų, kai moterims tebuvo skirta siaura erdvė prie viryklės ir verpstės; anuomet ji būtų galėjusi būti idealios moteriškės pavyzdys, tik, žinoma, be visų švelnumo, kilniadvasiškumo ir širdies gerumo priedų, kurie man atrodo būdingi tikrai vokiečiai moteriai. Nuo to laiko, kai užmezgė pažintį su ponu Lorencu, mūsų Kamilė irgi tapo egoistiška ir manimi labai mažai besidomi. Bet aš ant jos nepykstu, kai ji eina su juo vaikščioti viena, nors man ji dėl tokių dalykų dažnai priekaištaudavo.

Antradienį, [kovo] 11 [d.],ėjau vakare trumpai pasivaikščioti.

³⁸ T. y. viena iš seserų.

³⁹ Šis „lemtingasis“ laiškas neišliko, nors visą kitą Elės korespondenciją Basanavičius išsaugojo. Kad tokio laiško iš tiesų būta, patvirtina Elės užuomina vēlesniame, 1884 m. kovo 14 d. rašytame laiške („Ar gavai mano registruotąjį laišką?“). Kodėl Elė jį vadina „lemtinguoju“, tegalime spręsti iš netiesioginių duomenų, bet jie gana patikimai leidžia spėti, jog veikiausiai jame Elė galutinai apsisprendė susieti savo gyvenimą su Basanavičiumi ir pasiryžo vykti su juo į Bulgariją: kovo 4 d. Basanavičius gavo paskyrimą į Eleną (*Autobiografija*, p. 109), šią žinią tuojau pranešė Elei, o jos „lemtingasis“ laiškas yra atsakas į šias naujienas. Dar plg. *ten pat*, p. 115.

⁴⁰ Karla – viena iš Elės seserų, Karolis – Elės sūnėnas, sesers Marijos vaikas.

⁴¹ Elė čia veikiausiai parafrazuoja anuomet populiaraus vokiečių poeto Fridricho Klopštoko (Friedrich Gotlieb Klopstock, 1724–1803) eilėraščių „Die frühen Gräber“, plg.: Willkommen, o silberner Mond, / Schöner, stiller Gefährt der Nacht! / Du entfliehst? Eile nicht, bleib, Gedankenfreund!

⁴² Plg. Elės 1884 m. kovo 14 d. laišką Basanavičiui.

Trečiadienį, [kovo] 12 [d.], pas mus buvo ponas Proskė, Karolio tėtis⁴³. Apie 7 valandą ėjau į miestą, pas ponią Fesl; kai pakilau atsisveikinti su ponu Proske, šis paprašė manęs minutėle lukterėti, nes norįs eiti drauge.

Taip ir vaikštinėjome aplinkui už parankės iki aštuntos. Jis perėjo prie tėviško, geraširdiško tono, klausinėjo manęs apie mano santykius su Daktaru ir davė visokių patarimų. O, kad jis žinotų! Man tai tarsi šventenybės išniekinimas, kai kas nors išdrįsta kamantinėti apie mano santykius su Hanušu. Kas žmonėms dėl jų darbo? Meilė turėtų visada būti tik dviejų žmonių nuosavybė, nes trečiasis čia visiškai nereikalingas. – Prie Griovio⁴⁴ sutikome vyresnįjį leitenantą Hermaną, mus pristatė vieną kitam; jis paėjęjo galiuką su mumis.

Ketvirtadienį, [kovo] 13 [d.], anglų kalbos pamokos, vakare su Kamile ir ponu Lorencu namo.

Penktadienį, [kovo] 14 [d.], atėjo atsisveikinti ponas Proskė; įdaviau jam laišką Marijai. Popiet gavau laišką iš savosios Fani. Vakare ėjau pas ponią Zabką.

Šeštadienį, [kovo] 15 [d.], prieš pietus ėjau su Kamile į kapines. Koks nuostabus buvo šis pasivaikščiojimas. Dangus švytėjo švelniausiu mėliu, saulės spinduliai žėrėjo tyrame ore, o iš laukų aukštyn kilo lengvi, švelnūs kvapai. Kapinėse viešpatavo malonės kupina ramybė, paukšteliai tarp antkapių ir kryžių giedojo savo džiaugsmo giesmę; buvo galima beveik pavydėti mirusiesiems, ramiai ir taikiai snaudžiantiems šitoje grožybėje. Prie motinos kapo mane apėmė begalinis ilgesys. Visi, kuriuos myliu, toli nuo manęs. Motina šaltojoje žemėje, Hanušas – už šimtų mylių, o mano siela beveik nuolatos skausmingai įsitempusi. Jeigu neturėčiau vilties, jog anksčiau ar vėliau būsiu su savo mylimuoju, būčiau neviltingiausia būtybė visoje Viešpaties žemėje.

Sekmadienis, [kovo] 16 [d.]. Iš ryto ėjau į bažnyčią. Popiet visi, kaip paprastai, išėjo pasivaikščioti, o aš likau viena ir apleista. Po keturių apsirengiau ir išėjau į kapines. Ten kurį laiką pabuvau su savo mamyte, tada nuėjau į bažnyčią ir pasilikau ten iki skambinant „Ave Marija“. Kaip saldžiai ir raminausiai sklido garsai tyloje, tamsioje kapinių bažnytėlėje! Lėtai, nenoriai dėliodama žingsnius, pasukau namų link. Žavingą pavasario dieną užvėrė jos vertas saulėlydis. Į vakarus nuo manęs viskas skendėjo tyriausioje, auksinėje blėstančios dieninės žvaigždės šviesoje, už manęs, tamsėjančio dangaus fone, aiškios ir ryškios matėsi kapinės. Tuo pačiu metu varpų gaudesio bangos virpino orą, o paukšteliai giedojo savo vakaro giesmes! Kaip nuostabu ir vis dėlto kaip graudu be jo! Mano ilgesys šiuo gražiu oru tampa tiesiog begalinis, o mintys jau beveik nė akimirksniai nebesitraukia nuo jo. Kada gi jis parašys? –

Šiandien Tesariai pasiuntė atsiimti paukštelio. Mano žaviojo, mažojo pasiskolinto numylėtinio nebėra; o, aš atidaviau jį taip nenorom! Jeigu ką pamėgstu, tebūnie tai ir toks mažas ir nereikšmingas daiktelis, su juo man visada labai sunku išsiskirti.

Pirmadienį, [kovo] 17 [d.], priešpiet buvau pas namo administratorių, mane pasikvietė ateiti antradienį. Vakare su Kamile ir ponu Lorencu ėjau namo. Tesarių raštu paprašiau grąžinti mano natas ir tikiuosi, kad tuo mūsų pažintis baigėsi.

Antradienį, [kovo] 18 [d.], parašiau sveikinimus ponui Lanjė ir poniai Hameršmit. [*Užbrauktos 4 eilutės.*]

Popiet buvau pas namo administratorių ir su Klotilda ėjau pasivaikščioti Sofijos sala⁴⁵. Kadangi pradėjo lyti, pasukome namo. Ėjau pas ponią Fesl pasimatuoti savo švarkelio ir pasilikau ten iki be penkiolikos septynios. Ji miela, gyvenimą išmananti moteris ir elgiasi su manimi iš tiesų motiniškai, tad pasilikau pas ją, ir mudvi plepėjome jaukiose sutemose.

⁴³ Ponai Proskė – Elės svainis, sesers Marijos vyras; Karolis – Marijos sūnus, Elės sūnėnas.

⁴⁴ Prie Griovio (ček. Na příkopě; vok. Am Graben) – gatvė, vedanti tomis vietomis, kuriose prieš tai būta miesto gynybinių griovių.

⁴⁵ Sofijos sala (ček. Žofín, taip pat Slovanský ostrov, vok. Sofieninsel) – sala Vltavos upėje, netoli senamiesčio, pavadinta imperatorienės Sofijos Bavarietės (vok. Sophie Friederike von Bayern) garbei.

Trečiadienį, [kovo] 19 [d.], po pietų buvo anglų kalbos pamoka. Vakare mane apėmė nenusakomas nerimas; negalėjau rasti sau vietos, žinojau, kad man nutiks kažkas nemalonaus, nes paprastai nuojauta mane aplanko tada, kai manęs laukia kas negera. (Parašiau laišką Karlai.)

Ketvirtadienis, [kovo] 20 [d.]. Mano nuojauta nemelavo. Devintą valandą atėjo laiškanešys ir atnešė laišką nuo Hanušo. Nors aš visada labai jaudinuosi, kai gaunu jo laišką, šįkart mane skausmingai nusmelkė ir pajutau, kad veide neliko nė lašo kraujo. Laiškas iš tiesų buvo toks, tarytum būtų norėjęs man kraują sustingdyti, nes jis man liepia rinktis arba ateitį su juo, arba amžiną išsiskyrimą. Dėl tam tikrų priežasčių privalau šį laišką sunaikinti, nors man ir labai gaila, juk jį rašė jo miela ranka. Tačiau turiu tai padaryti, nes niekam nevalia žinoti apie giliają, šventąją mano širdies meilę. Vis dėlto šį tą iš jo laiško privalau čia nurašyti⁴⁶: „Trumpai pailsėję, pajudėjome skalda grįstu turkų taku Jokovcų link, už kurių netrukus palengva aukštyn kylančiu keliu patekome į puikų, plačiai išsidriekusį Elenos slėnį. Sunku net nusakyti, kaip viliojančiai atrodo žaliųjų Balkanų priekalnių atšlaitėse pabiręs Elenos miestelis su savo 340 daugiausia vienaukščių gyvenamųjų namų. Neapsakomai gražus vaizdas į jį atsiveria nuo buvusio „kaleko“ – tvirtovės – pylimo. Štai jis, su savo spindinčiais metaliniais kupolais ir skaisčiai raudonų čerpių stogais, plačiai supamas aukštųjų kalnų, kuriuose tarp miško ir dirbamų laukų įsikūrusios sodybų kolonijos. Šiaurės rytuose aukštos keteros, tarp jų ir visas pranokstanti Cakirbairo viršūnė, skiria kaimyninius Elenos ir Bebrovos slėnius!“ ir t. t. Laiško pabaiga tokia: „Su kitu laišku Tau pasiūsiu arba paskutinįjį ‚Sudie‘, arba... –

Lik sveikas, brangusis, mielas vaikeli! Siunčiu tau nesuskaičiuojamą daugybę saldžių bučinių, Tavo“ ir t. t.

Na ir perspektyva! Kaipgi galėčiau išverti išsiskyrimą su juo? Ar nebūtų siaubinga iš saldaus, malonaus sapno pabusti aitriam, beviltiškam skausmui? Ar apskritai dar galėčiau su juo išsiskirti, savo gyvenimo nepaversdama karčia kančia? Jeigu šis vienintelis, dievinamas, meiliai sergstimas mano vilties žiedas bus nulaužtas, pasaulis, žmonės ir gyvenimas neteks prasmės mano akyse, o man, nors ir jaunai, teliks gyventi vien kartėliu ir sielvartu. O, kaip kankinamai slinks laukimo ir nežinios laikas! Minutės virs valandomis, o valandos – dienomis!

O kai ateis jo laiškas, kaip reikės įstengti jį atplėšti, žinant, kad jis man neša gyvenimą arba mirtį. Ir vis dėlto geriau karčiausias tikrumas, negu šis kamuojantis, marinantis laukimas. Dabar jau suprantu, kaip baisu vargšui nusikaltėliui, nekantriai laukiančiam nuosprendžio įvykdymo! – Aš tučiuojau atsakiau į jo laišką ir prašiau nesiskirti su manimi, tačiau taip pat reikalavau nepaisyti manęs ir eiti tik paskui savo laimę⁴⁷. Dieve padėk! – Su siaubingai skaudama galva vakare ėjau į anglų kalbos pamoką; ilgai kalbėjausi su profesoriumi Burgsdorfu, tai mane kiek paguodė ir apramino. Jis ištikimas mano draugas ir kartu tylus kaip kapas. Parodžiau jam savo fotografiją; anot jo, kiekvienas turįs mane įsimylėti, aš esanti mįslinga ir man neįmanoma atsispirti. Vakare su Kamile ir ponu Lorencu per miesto parką grįžau namo. Jie abu nuoširdžiai stengėsi mane pralinksminti, bet veltui!

Penktadienis, [kovo] 21 [d.]. Nuo ankstyvo ryto be paliovos lyja, pavasarinė šiluma irgi pranyko. Po pietų ėjau į anglų kalbos pamoką. Lauke vėjas ginė tamsius debesis, jie lyg nenorom lingavo sunkias galvas, siūsdami į žemę lietu ir krušą. Tuo jaučiau buvo užsidarius kambaryje su nuotykių romanu. Vakare susitikau su ponu Lanjė, kad pagaliau jam gražinčiau knygas. Jis apmaudavo, kad jau tiek daug savaitių su juo nekalbėjau. Bet argi tai įmanoma? Žinoma, jis ištikimas, patikimas draugas, tačiau puoselėja mano atžvilgiu daugiau nei draugiškus jausmus, pavyduliuoja manajam Hanušui, o to aš negaliu leisti. Jeigu šiandien pažintis su daktaru Basanavičiumi nutrūktų, jis tapsiąs manuoju riteriu, jis trokštąs manęs kaip moters. Kaip galėčiau po savo Hanušo mylėti ką nors kitą? Tai būtų išdavystė. Ponas Lanjė tvirtina, kad aš kasdien gražėju, kad primenu gluosnį svyruoklį, bet sykiu esanti gundanti, ir mano akys – lyg undinės, vos pažvelgęs į jas, pražūvi amžiams. Kokiomis akimis žiūri į mane žmonės? Kiekvienas tvirtina, kad kasdien tampu vis patrauklesnė – ypač mano akys, – bet pasižiūrėjusi į veidrodį kiekvienąkart matau tik pailgą, išblyškusį veidą šaltomis, pilkai mėlynomis

⁴⁶ Elė iš Basanavičiaus laiško nusirašė citatą apie Elenos miestelį Bulgarijoje, paimtą iš žymaus tų laikų keliautojo ir etnografo Felikso Filipo Kanico (vok. Felix Philipp Kanitz) knygos *Dohau-Bulgarien und der Balkan*, Leipzig, 1882. Plg. *Autobiografija*, p. 100.

⁴⁷ Laiškas pateikiamas šioje knygoje.

akimis ir tamsiais plaukais. Apskritai iš mano išorės nematyti, kokia gausybė aistrų, svajonių ir jausmų slypi manyje. Kad tik greičiau gaučiau laišką nuo jo, bet kartu to bijau.

Sekmadienis, [kovo] 23 [d]. Priešpiet bažnyčioje. Per pietus gavau krepšį nuo sesers Marijos su ilgu sveikinimu, pyragu, vaisiais ir apelsiniais. Tėtis pasiuntė du atvirukus⁴⁸. Viena buvo linkėjimai mano rytojaus vardadienio proga, o antrasis buvo jau su 85-ųjų data ir buvo adresuotas poniai Basanavičienei. Vien tik tu, mano mielas dienorašti, gali suprasti, kokia nesąmoninga ironija slypi šiuose dviejuose žodžiuose! Kas žino, ar aš savo mylimąjį dar kada pamatysiu. Dukart kalbėjaisi su ponu Doležalu ir pažadėjau už jį pasimelsti. Šiomis dienomis esu tokia nerami ir susijaudinusi, kad negaliu net skaityti, nors šiaip skaitymas mane visada nuramindavo. Negaliu net minties apie išsiskyrimą su juo pakelti, ką jau bekalbėti apie patį išsiskyrimą. Per pietus kalbėjaisi su ponu K. Nelaimingas, apakęs vyriškis! Jis mane myli, ir jo meilė jau virsta aistra. Vargšas žmogus! Seniau būčiau jį smerkusi, bet kai pati patyriau, kas yra meilė, tegaliu jį užjausti. – Popiet ketinau eiti į bažnyčią, tačiau ponas Lorencas su Kamile nenorėjo manęs palikti vienos šitaip niūriai nusiteikusios, tad turėjau su jais eiti pasivaikščioti. Perėjome Nusles, Vršovices ir laukais vėl grįžome į Nusles. Kvepėjo žemė, šaltokas, stiprus vėjas gaivino mums veidus, ir mieloji, žavioji vakarė žvaigždė užtiko mus vis dar atviruose laukuose.

Aš kiek aprimau, perblyškęs mano veidas gamtoje atsigavo, bet širdis liko liūdna. Juk tai būta tų pačių takų, kuriais klajojau su savo *Hanušu* prieš pat jam išvykstant. Šie saldūs ir skausmingi prisiminimai, greta žingsniuojančios poros laimė, bet visų pirma nerimastingas laukimas, kurio esu apimta, sukėlė man tik liūdesį, kuris skiriasi nuo džiugesio taip pat, kaip sutemos nuo ryto aušros. Jaudinamai nuoširdžiai ir meiliai ponas Lorencas su Kamile stengėsi mane išblaškyti, bet jiems nesisekė. Aš juos abu labai branginu. Kamilė – mano mylimiausioji sesuo, o ponas Lorencas – toks geraširdis, jautrus ir mielas. Jis man rašė ir piešė albume, netgi sukūrė eilėraštį, kurio pirmosios raidės sudaro mano krikšto vardą. Jie vienas kitą taip myli. Telaimina Dievas jų meilę, kad ji išsiskleistų puikiausiu žiedu; tai mano kasdienė malda.

Pirmadienis, [kovo] 24 [d.], arkangelas Gabriėlius, mano vardadienis! Galbūt paskutinysis, kurį praleisiu su savo šeima. Pernai dar buvo gyva mano mamytė ir davė man dovanų; žinoma, buvo likusios vos kelios dienos iki jos mirties, ir jai jau buvo labai, labai negerai. Vis dėlto ji dar buvo su manimi ir net kamuojama skausmų nepamiršo manęs pradžiuginti. Išsėkis ramiai, mano brangioji mamyte. Tu jau išsivadavai iš šio pasaulio kančių. Ketinau eiti į kapines, tačiau nieko neišėjo, nes kiurą dieną be paliovos lijo. Dangų dengė sunkūs debesys, o lietaus lašai teškėjo į langą, nė kiek nešvelnindami mano melancholijos. Seserys nuoširdžiai stengėsi mano varduves padaryti kuo smagesnes. Buvo padengtas šventinis stalas, pildomos visos mano užgaidos, iš visų pažįstamų gavau žodinių ir rašytinių sveikinimų. Ponas Lorencas pasiuntė atviruką su neužmirštuolėmis, ponas Doležalas atsiuntė sveikinimą per pasiuntinį, o ponas vyresnysis leitenantas Kunas specialiai man net eiles sukūrė. Kiekvienas pasiuntė po dėmesio ženklą, tik mūsų Fani su savo sužadėtiniumi tylėjo užrietę nosis kaip visada. Ponas K. mane pasveikino asmeniškai. Iš Hanušo laiško negavau, bet aš jo ir nelaukiau, nes jis tokiomis smulkmenomis nesirūpina ir yra pernelyg užsiėmęs savo studijomis. Kad tik greičiau ateitų lemiamasis sprendimas! Tas nerimastingas laukimas drauge su niūriu, slogiu oru baigia užslopinti manyje paskutinį vilties spindulį. Jeigu maldos mums padeda, tai manoji man privalo padėti: visą dieną meldžiausi už tai, kad vėl būčiau su juo!

Antradienis, [kovo] 25 [d]. (Apreiškimo Marijai diena.) Toks pats nykus oras kaip vakar. Neišbrendamas purvas, švininis dangus, lietus ir pūga. Priešpiet buvau bažnyčioje. Kalbėjaisi su Misliku ir padėkojau ponui Doležalui už sveikinimą. Man taip neapsakomai baugu. Ką jis dabar veikia? Ar taip pat apie mane galvoja? O, kad dabar galėčiau pasiklaudyti iš tiesų puikios, liūdnos muzikos. Malonūs, švelnūs akordai prasiskintų kelią į mano širdį, tartum gaivus balzamas glostyty ją, ligotą, sugniužusią, ir iš mano karščiuojančių akių išmelstų porą gaivinančių ašarų. Man muzika – nuostabus dalykas. Ji – svaigulys, kerai, pasaulis, kuriame gyveni, kovoji, ilsiesi, – skausmingos

⁴⁸ Tėčiu (vok. Papa) čia vadinamas sesers Marijos vyras, Elės svainis. Plg. Elės 1884 m. kovo 14 d. laišką Basanavičiui.

palaimos jūra, neaprėpiama ir begalinė kaip amžinybė. Liejantis akordams, audra manyje aptyla, mano siela nurimsta, išsisklaido visi nedarnūs tonai, atslūgsta visos kančios, ir vien tik dangiškieji meilės ir vilties pavidalai spindėdami plasta virš nuščiuvusios jausmų jūros⁴⁹. Nepaisydama darganos popiet ėjau į mišias su palaiminimu Jėzuitų bažnyčioje. Negalėjau išverti namie, turėjau įkvėpti gryno oro. Ten, bažnyčioje, yra Dievo Motinos statula, kuriai itin mėgstu melstis. Bažnyčia buvo pilna, gaudė vargonai, žmonės giedojo paprastą, graudulingą giesmę, o aš stovėjau priešais tviskantį altorių ir meldžiausi Dievo Motinai už savo Hanušą ir už tai, kad būčiau su juo. Juk Marija taip pat moteris, ji supras nebylią, aistringą mano širdies kalbą. Net negaliu apsaityti, kokia esu suirzusi ir liūdna. Sugrįžusi iš bažnyčios sėdžiu prie savo rankdarbių netardama nė žodžio. Aplink mane visi šurmuliuoja, o man ta linksmybė gildo širdį, nes ilgiuosi ramumos. Eidama į bažnyčią, sutikau Kamilę su ponu Lorencu. Nors jiedu žingsniavo po skėčiu, buvo laimingi ir patenkinti. Bet jų meilė neturi tokio dvasinio polėkio kaip manoji.

Trečiadienis, [kovo] 26 [d]. Vis tas pats niūrus oras. Snaigės sukuriuoja iš dangaus, bet jas tuojau praryja purvas. Vargšės žaliuojančios žolelės! Man jų taip gaila. Jos per anksti pasidabino pavasario puošmenomis, o dabar dreba, ledinio vėjo blaškomos. O, kad galėčiau priglausti jas prie savo šiltos širdies ir apginti. Nors nekenčiu purvo, su džiaugsmu ėjau į anglų kalbos pamoką. Mane lyg kas guite guja į lauką, esu laiminga, galėdama bent akimirką užsimiršti. Lemiamasis laiškas vis dar neateina. Ar rašyti jam, ar ne? Mano prislėgtai širdžiai nuo to palengvėtų, bet dar palūkėsiu, nes nenoriu veikti jo apsisprendimo. Mintis apie išsiskyrimą su juo varo mane į neviltį. O, jūs šaltaširdės dorybių didvyrės! Kaip jūs smerktumėte mane, išvydusios šią knygelę! Argi neturėčiau melstis už tai, kad jis negautų vietos? Argi išsiskirti su juo – ne mano pareiga? Ne, tūkstantį kartų ne! Niekinu jus, niekinu pasaulį ir jūsų nuomone ir noriu gyventi tik jam ir su juo! – Vakare ėjau pas Dobšius; Slavinas man pagrojo „Girių karalių“⁵⁰. Kaip man patinka šis kūrinys! Gilumoje audringa, bet tuo pačiu metu švelni melodija byloja man taip puikiai suprantama kalba. Jeigu galėčiau groti, nebūčiau nė perpus tokia nelaiminga, nes savo skausmą galėčiau ištirpinti muzikos garsuose! O dabar jis privalo likti mano širdyje.

Ketvirtadienis, [kovo] 27 [d]. Purvo jūra kiek nuseko, tad galima vaikščioti beveik nepermirkstant kojų. Bet dangus dar debesuotas ir kartkartėm lynoja. Vakare ėjau į anglų kalbos pamoką pas Profesorį. Ketinome skaityti Baironą, bet taip ir nepaskaitėme, nes įsitraukėme į įdomų pokalbį apie meilę ir žmonių aistras. Visada nuoširdžiai džiaugiuosi šiomis pamokomis, mat niekas nesupranta mano charakterio taip, kaip jis, ir niekas nesugeba manęs išvaduoti iš mano pačios abejonių dėl savęs. Jis labai išsilavinęs, delikatus, dėmesingas ir daug patyręs, apskritai – vienas tų vyrų, kuriuos nedvejodama pripažįstu esant aukščiau už moterį, nes jie tuo nepiktnaudžiauja. Todėl, kalbant apie mano meilę ir pagarbą, jis eina tuojau po Hanušo. Iš visų jaunų ir gražių studentų, su kuriomis jis bendrauja, savo numylėtine jis pasirinko būtent mane ir jau kelis kartus patikino, kad jeigu būtų jaunesnis, turėčiau tapti jo žmona. Jam aš atrodau daili, ypač jam patinka mano stotas, jis vadina jį karališku. Čia turiu pasakyti, kad man jau šimtus kartų teko girdėti, daugiausia iš vyrų, jog mano figūra ir akys esančios žavios. Aš pati tuo netikiu, bet tai man tvirtinama iš visų pusių, ir jeigu norėčiau, turėčiau daugiau gerbėjų nei bet kuri iš tiesų patraukli mergina. Tačiau manęs tai nedžiugina; visi mano norai susiję su Hanušu. Tikra tiesa, kad meilė daro stebuklus. Aš beveik visiškai nepažįstu jo charakterio, principų, pažiūrų: jis man – užversta knyga, kurios žinau tik antraštę; apie jo šeimą bei visuomeninę padėtį nežinau visai nieko, tačiau man net į galvą neateitų juo abejoti, nes akiai juo pasitikiu. Manau, kad jis net nesugebėtų pasielgti negarbingai, o svarstydamas apie jungtuves su juo, be abejo, neturiu galvoje jokių materialinių sumetimų. Ar kunigaikščio sūnus, ar elgeta – jis man vienodai mielas ir brangus. Savąjį išdidumą, kurį vyrai man taip dažnai prikišdavo, nusimečiau dėl jo. Kiek man jo liko, tegalės atskleisti būsimas gyvenimas, jeigu nugalėsiu jį šalia jo. Kad tik ateitų jo laiškas ir išvadotų mane iš šitos baisios nežinomybės!

⁴⁹ Plg. 1884 m. kovo 4 d. Elės laišką Basanavičiui.

⁵⁰ Veikiausiai kalbama apie Franco Šuberto (Franz Schubert) sukomponuotą baladę „Girių karalius“ (vok. „Erlkönig“).

Penktadienis, [kovo] 17 [d]. Orai vis dar nesikeičia; bet aš vis tiek ėjau į anglų kalbos pamoką, pasukau per miesto parką. Visur buvo pabarstyta šviežio smėlio, oras tyras ir vėsus, o parkas pasipuošęs žavia, šviežia žaluma. Kad tik nebegrįžtų šalnos ir nesunaikintų besikalančios, jaunos pavasario gyvybės. Man būtų taip neapsakomai gaila švelniųjų Floros vaikų, jeigu ir juos šalna pakąstų taip, kaip mano meilės ir vilties žiedus. Jeigu tik galiu pasislėpti motinos Gamtos glėbyje, man visada palengvėja. Pakeliui vėl sutikau aną gražųjį vyriškį šviesia barzda, kuris mane kiekvieną kartą taip keistai nužiūrinėja ir jau kelis kartus sekė man iš paskos. Ir šįkart jis taip darė, tačiau aš, žinoma, nekreipiau į jį dėmesio. Laidinėje sutikau poną K., kuris ir vėl man ėmė giedoti ditirambus. Teisingai sakoma: „Meilė apakina!“

Šeštadienis, [kovo] 29 [d]. Kasdien laukiu jo laiško, vis veltui. Šiandien mano nekantrumas peržengė visas ribas. Sėdau, parašiau jam laišką ir nunešiau į paštą⁵¹. Nuo to man bent truputį palengvėjo. Eidama namo, sutikau ponį Mikuškovic. Niekam negalėčiau prisipažinti, kokia neapykanta mane apima matant šią žmogystą. Kol Doktoras buvo čia, ji tiesiog kėlė jį į padanges, o dabar šneka, esą gerai, kad jis išsikraustė, nes su juo buvę per daug vargo. Dabar ji nuomoja butą trimis studentams ir kažkokiai ne pirmo gražumo vienietai, kuriai reikia kurį laiką pagyventi toliau nuo akių. Ką dar rašyti? Nieko! Man viskas, viskas, viskas įkyrėjo!

Sekmadienis, [kovo] 30 [d]. Pagaliau vėl pirmoji graži, saulėta diena, O kokiais džiugiais žvilgsniais ji buvo sutikta! Tai todėl, kad retas svečias mielesnis. Anot vieno poeto: „Viską lengviau iškęsti, nei virtinę gražių dienų.“⁵² Per daug saulės – gamtoje ar gyvenime – žmogų išpaikina. Geras oras man nedaug tepadės, nes per purvynus toli nenukeliausi, tad tenka tvarkingai laikytis miesto gatvelių. Priešpiet buvau bažnyčioje. Pakeliui namo sutikau ponį Bartoniček, gyvenančią mūsų name. Aš mėgstu su ja šnektelėti, ji su manimi taip pat. Ji dar jauna, bet jau našlė, ir yra daug keliavusi po pasaulį. Dabar ji – vienos rusės palydos dama. Mes pakalbėjome apie lenkus ir rusus, o tai mane, savaime suprantama, labai domina. $2\frac{3}{4}$.⁵³ Kamilė jau išėjo į pasimatymą, Fani irgi netrukus išeis, o Ona vakare su ponu Doležalu eis į teatrą. Jaučiuosi kaip paskutinė elgeta! Saulės šviesa mane žeidžia, nes aš juk nesu tikra, ar ji netrukus visiškai nedings iš mano gyvenimo. Šiandien nuo minčių nebegalėjau net užmigti; man skauda galvą, laikas slenka pasibaisėtinais lėtais, niekur nėra paguodos ir ramybės!

Pirmadienis, [kovo] 31 [d]. Jau vakar man skaudėjo galvą, o kadangi Ona vėlai grįžo iš teatro ir po to dar nedavė ramybės, negalėjau užmigti iki dvylikos, nuo to galvos skausmai sustiprėjo taip, kad šiandien iki antros valandos popiet turėjau gulėti ir pasninkauti. Tik tada man kiek palengvėjo, tad ėjau į anglų kalbos pamoką, kad įkvėpčiau kiek šviežio oro ir saulės spindulių. Mano nervai nuo laukimo ir nežinios tokie įtempti, jog tapau itin dirgli. Šiandien man buvo suteikta bent tiek malonės, kad galėjau savo nerimą išlieti ašarų srautu. Su palaima liejau jas, mane taip retai aplankančias ašaras, nors mieliau būčiau jas išliejusi ant jo širdies. Po pamokos pasukau prasiblaškyti į Karolinos slėnį. [Užbraukti keli žodžiai.] O, kad išsipildytų tai, ką ji man išpranašavo! Deja, tai tik melas ir apgaulė. Prie Prano Juozapo stoties⁵⁴ sutikau Stanekus ir ketvirtį valandos su jais paplepėjau; taip pat sutikau ponį Boch.

N. B. Sekmadienį popiet buvau su Karla mišiose su palaiminimu, o po jų man teko praeiti pro ponios Mikuškovic langus. Ji su ta vienieta pažvelgė pro langą, pamačiusi mane tuojau pasičiupo teatrinius žiūronus ir per juos abi mane nužiūrinėjo labai gyvai kalbėdamosi. Mūsų Fani matė jas pro langą.

Antradienį, balandžio 1 dieną, su Kamile priešpiet ėjome į Šv. Stepono bažnyčios kleboniją, rytojui, mūsų mamos mirties dienai, užsakyti šv. mišių. Buvome nusiųstos į zakristiją, kur mūsų prašymą

⁵¹ Laiškas pateikiamas šioje knygoje.

⁵² Elė cituoja priežodžiu tapusį Gėtės (Johann Wolfgang von Goethe) dvielį „Alles in der Welt lässt sich ertragen, / Nur nicht eine Reine von schönen Tagen.“

⁵³ Be penkiolikos trys.

⁵⁴ Prano Juozapo stotis (ček. Nádraží Františka Josefa; vok. Kaiser-Franz-Joseph-Bahnhof) – šiandien Centrinė Prahos geležinkelio stotis (ček. Hlavní nádraží).

priėmė malonių ir labai inteligentiškų manierų kunigas; bet mišias bus galima atlaikyti tik penktadienį, 10 valandą. Iš bažnyčios turėjau Kamilę palydėti iki parduotuvės, paskui ėjau namo. Popiet pas mus svečiavosi mūsų būsimoji svainė Dženė Mislik. Tai subtili, išsilavinusi dama, tačiau su ja bendrauju labai mažai; užtat juo nesimpatiškesnis man atrodo patsai misteris Mislikas⁵⁵. Dabar, laimei, jis jau kurį laiką nevaikšto pas mus, mat kartą elgėsi nepadoriai, Karla jį sudraudė, o jis dėl to įsižeidė. Kad tik jis ilgiau nesirodytų, nes nors seniai pas mus lankosi, niekas jo nemėgsta, užtat mano Hanušas [*Užbraukyti keli žodžiai*] [...] mūsų šeimoje susilaukė šilčiausių simpatijų. Mano brangusis jų tikrai vertas! Jeigu man kada tektų laimėti tapti jo žmona, mano seserys jį dievintų, jau vien už tai, kad padarė mane laimingą. Dar vakar tvirtinau, kad mylėčiau jį, net jeigu jis būtų plėšikų vadeiva, nihilistas ar nežinau kas⁵⁶. Kodėl gi jis mane palieka virpėti tokioje nežinioje? Mintyse man sukasi tūkstančiai spėlionių. Gal jis serga? Gal laiškas prapuolė, o gal jis pats dar negavo atsakymo? Kasdien veltui laikiu, kiekviena diena atneša vis naują nusivylimą. Mūsų Fani su niekuo nesikalba, mat Karla išgujo jos riterį, tad nutariau ją kiek paguosti ir vakare išėjau su ja pasivaikščioti.

Trečiadienis, [balandžio] 2 [d]. (Marijos laiškas.) Lygiai prieš metus, apytikriai šią valandą, mes kūkčiodamos klūpojome prie mūsų motinos mirties patalo ir regėjome ją amžinajam miegui užmerkiant savo ištikimas, mielas akis. Jau metai, o man jie atrodo kaip trumpa akimirka. Nuėjau su Karla į šventus kapus: diena buvo nuostabi, bet saulė kaitino taip smarkiai, kad man įsiskaudo galvą. Stovėdama prie motinos kapo meldžiausi, kad ji užtartų savo vaiką, jeigu tik tai įmanoma, kad jis būtų laimingas. Kaip baisu, kai visiems laikams turime išsiskirti su tuo, ką taip karštai mylime!⁵⁷ (Vakare mane palydėjo ponas K.)

Ketvirtadienis, [balandžio] 3 [d]. Vien tik auksinė saulės šviesa ir žydras dangus! Bet aš suirzusi ir nekantri, nes iš Hanušo neateina nė žinutės, o juk tai toks svarbus viso gyvenimo klausimas. Taip pat jau kelias dienas negaluoju, tad mane viskas erzina. Ką tik pabaigiau laišką Fani ir netrukus eisiu į anglų kalbos pamoką – galbūt ten rasiu paguodą.

Taip, radau ten šiek tiek paguodos, kaip visada. Mes skaitėme gražų Bairono eilėraštį „Bedievis“, o paskui šnekučiavomės. Mano ponas profesorius garbina mane tartum kokį šventąjį paveikslą, kartais net jaučiuosi nejuokiai, nes žinau, kad nesu to verta. Jis ir ponas K. tikina, jog aš nusipelnanti didžiausios laimės ir kada nors savo vyrą padarysiu laimingiausiu žemės gyventoju. Niekai, mielieji ponai! To, kurio norėjau, negausiu, o prisiimti šeimynines prievoles nemylimam vyrui – tam Elė pernelyg išdidi ir tiesaus būdo. Arba jis, arba – sudie, meile, džiaugsme ir – pasauli!

Penktadienis, [balandžio] 4 [d.], ėjome į Stepono bažnyčią dalyvauti šv. mišiose, laikomose už mūsų motiną. Dar prieš mums išsiruošiant į bažnyčią, atėjo laiškanešys. Nesitverdama džiaugsmu nulėkiau jo pasitikti į prieškambarį, bet jis, deja, pasuko pas Keslerius, ne pas mane. Popiet ėjau mokyti anglų kalbos, o vakare trumpai pasivaikščiojau su Karla. Man stovint namo galerijoje, pasirodė ponas K., bučiavo man ranką, kalbėjo, kad mano stotas tiesiog nuostabus ir t. t. Tuoju pat grįžau atgalios. Nesupratingas žmogus! Man ima sekti kantrybė. Vakarai dabar tokie nuostabiai gražūs, dangus tamsiai mėlynas, mėnulis lyg takus sidabras, o žvaigždės gražios ir skaisčios. O, kokia tai turėtų būti palaima, jeigu greta manęs būtų Hanušas. Mano galva apsunkusi, norėčiau ją kur nors priglausti poilsio. Kaip daro paukštis klajūnas? Jis išskrenda į platųjį pasaulį ir nepailsdamas ieško vietos, kuri taptų jo gimtine, kurioje galėtų įsikurti ir susisukti gūžtą. Nes jis tol nesuras ramybės – ir kas gi ją galėtų surasti, – kol neras savo namų, savo mažučio pasaulėlio, kuriame jam būtų leista pagal savo būdą gyventi laisvėje ir ramybėje. O susiieškojęs tą krantą, tą medį, kuriame norėtų pasilikti atilsio, jis nurimsta, tupi savo lizde, žvelgia iš jo į pasaulį ir gieda. – Taip ir aš norėčiau elgtis!

Šeštadienis, [balandžio] 5 [d]. Laiško vis dar nėra. Aš tokia nervinga ir nekantri, kad net Kamilė skundžiasi mano irzlumu. Kaipgi galiu būti patenkinta, jeigu gyvenu nuolatiniu nerimu ir laukimu.

⁵⁵ Kalbama apie Elės sesers Fani sužadėtinio Misliko ir jo sesers Dženės viešnagę. Šie asmenys čia kiek neįprastai vadinami angliškai – Džene ir misteriu. Galbūt pono Misliko būta parvykėlio iš Amerikos, o gal Elė tiesiog kalba ironiškai.

⁵⁶ Plg. Marijos Mol-Proskės 1886 m. kovo 16 d. laišką Elei.

⁵⁷ Plg. *Autobiografija*, p. 119.

Gal mano Hanušas serga, o gal laiškas prapuolė? Šiandien turėčiau jam parašyti ir mielai tai padaryčiau, tačiau nė nežinau, ar jis tebėra Vienoje.

Po pietų atėjo laiškanėšys ir atnešė man laišką nuo jo. Karla turėjo jį paimti, nes man taip drebėjo rankos, jog vos sugebėjau jį atplėšti. Nuo jauta manęs vis dėlto neapgavo, mano vargšas Hanušas sirgo ir tebeserga. Laiškas buvo trumpas, be jokios paguodos man, ir aš vėl esu tokioje pačioje nežinomybėje kaip ir anksčiau. Gavusi laišką, tuojau pat sėdau rašyti jam atsakymo⁵⁸. Mano vargšė mylimasis, o, kad galėčiau būti šalia Tavęs! Nubučiuočiau ir meiliais žodžiais nuginčiau visus skausmus nuo Tavo gražiosios, tobulos kaktos, nuvyčiau juos savo meile. Meilė! Ar jis mane iš tikrųjų myli? Nežinau. Kartais tikiu, kad myli, kartais abejoju. O juk aš jį myliu taip karštai ir giliai, myliu taip, kad dėl jo galėčiau mesti visa kita. Tokia jau nelaiminga mano dalia, kad kai iš visos širdies esu mylima, negaliu mylėti aš, o kai aš pati iš visos širdies myliu, į mano jausmus neatsakoma tuo pačiu. Aš lauksiu, tylėsiu ir melsiuosi.

Sekmadienis, [balandžio] 6 [d.] – Verbų sekmadienis. Jos jau artėja greitu žingsniu – mano gražiosios, mielosios Velykos! Devintą valandą ėjau su mūsų Karla į kryžiaus kelio apmąstymus Lauryno kalnelyje⁵⁹ – pasimelsti už motiną ir už jį. Buvo nuostabiai gražu. Taip tuščia, taip šventa, taip pavasariškai giedra. Mes buvome beveik vienos – ten, aukštai, gražiam, gaiviam, žaliame pasaulyje, vienos su Dievu ir savo mintimis. Čiulbėjo paukšteliai, švelnus vėjas glostė medžių viršūnes. Kai pagaliau įėjome į mažutę, ramią bažnytelę, kad ten pasimelstume, apačioje, mieste, sugaudė visi varpai, iškilmingai ir didingai ritosi jų aidai aukštyn iki mūsų. Turbūt niekada nebuvau meldusis taip karštai kaip tąkart, o mano malda nuo pradžios iki galo buvo skirta jam – kuris toli, apleistas ir paliegęs.

Per Haselburgą⁶⁰ patraukėme namo, ėjome gražiu parku, kuriame kiekvienas krūmas nusėtas pumpurų, o iš po žalių lapelių galvas kelia kvapios našlaitės. Ir vis dėlto – ! Nesu nedėkinga, garbinu gamtą ir jos galiai tačiau jo nėra šalia manęs – ir aš neįstengiu atplėšti savo minčių nuo jo. O, kad jis būtų čia! Ši mintis persekioja mane, kur beečiau!

Popiet visi išėjo, likau namie vienui viena! Viena su savo ilgesiu ir jo nuotrauka. Po penktos nuėjau į kapines, vieniša, svetima ir šalta, per margą, vilnijančią minią. Man artėjant kapinių link, varpai užgaidė „Ave Marija“. Įėjau į temstančią bažnytelę ir vėl meldžiausi už jį. Prie motinos kapo išbuvau pusę valandos. Kokia brangi man ši vieta. Nuo jauta man kužda, kad jeigu jis mane paliks, aš taip pat ten netrukus ilsėsiuosi! Lėtai pasukau atgalios; Kanalo parkas jau buvo beveik visai tuščias ir nykus, mėnuo ėmė lieti savo šviesą virš medžių, paukštis giedojo taip švelniai ir viliojamai, tarytum ir jo mažoje krūtinėje būtų prabudęs ilgesys. Visas vietas, kuriose buvau su juo, taip gražiai užliejo stebuklinga mėnulio šviesa, trūko tik jo!

Balandžio 11 [d.] – į Vieną.

Iš vokiečių kalbos vertė Vaidas Šeferis

Mano tėvynė – prie jo širdies: Gabrielos Eleonoros Mol-Basanavičienės dienoraštis ir laišakai, parengė Vaidas Šeferis, Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2009, p. 49–147.

⁵⁸ Šio laiško Basanavičiaus archyve nėra.

⁵⁹ Dabar šis kalnas vadinamas Petriniu (ček. Petřín), jame iki šiol tebestovi Šv. Lauryno bažnytelė (ček. Kostel svatého Vavřince).

⁶⁰ Haselburgas – šios vietos nepavyko identifikuoti.